ନ'ପୋଛି

ବପ୍ରକଣୁଦାସ

ଶପ୍ରକଣ୍ଦାସଙ୍କ

ନ'ପୋଇ

ସମ୍ପାଦକ—

ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟସଂଗ୍ରହାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର—୧

ପ୍ରକାଶକ—

ଶ୍ରୀ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଯୋଷୀ, ଏମ୍: ଏ:

ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଡାଇରେକ୍ଟର,

ଓଡ଼ିଶାରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ

ଭୁବନେଶ୍ୱର—୧

ଟ ୧.୨୫

ମୁଖବନ୍ଧ

ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଗୌରବମୟ ଅତୀତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତା କଲେ ଯେ କୌଣସି ଦେଶପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚି ଉଠିବ। ହେଙ୍ଗେସଙ୍କ ଅତୀତର ସେହି ଗରିମାମୟ କାହାଣୀ ଚିତ୍ରପଟ ପରି ଆଖି ଆଗରେ ଭାସିଯାଏ। ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୃଦୟରେ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସେହି ଗୌରବପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସ୍ମରଣ ପୂର୍ବକ; ବର୍ତ୍ତମାନ, ଜାତିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଦାୟାଦମାନଙ୍କ କଥା ଚିନ୍ତା କଲେ ସ୍ୱତଃ ବିଷାଦର ଏକ ଛାୟା ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଉଙ୍କି ମାରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଜ୍ଞାତ ସାରରେ ମୁହଁରୁ ବାହାରି ଯାଏ, "କି ଥିଲା ଏ ରାଜ୍ୟ, କି ହୋଇଛି ଆଜି!"

ଯେଉଁ ଜାତିର ରଣତରୀ ଦିନେ ସୁଦୂର ଦେଶ ମାନଙ୍କରୁ ନିଜର ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ ସଗର୍ବରେ ଉଡ଼ାଇ ସ୍ୱଦେଶାଭିମୁଖରେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲା, ଯେଉଁ ଜାତିର ଶିଳ୍ପକଳା ଦୁନିଆ ସମକ୍ଷରେ ଅଜେୟ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି, ଯେଉଁ

ଜାତିର ସାହିତ୍ୟ, ଦର୍ଶନ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ଆୟୁର୍ବେଦାଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଦ୍ୟାପି ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ; ସେହି ଜାତି ଆଜ ପଙ୍ଗୁ, ହୀନ, ଦୁର୍ବଳ ଓ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇଛି । ଯା'ର କାରଣ କେବଳ ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ବୋଲି କହିଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଏକତମ କାରଣ ହୋଇପାରେ, ମାତ୍ର ଦେଶବାସୀଙ୍କର ପୂର୍ବ ଉତ୍ସାହର ଯେ ଅଭାବ ଘଟିଛି, ଏ ବିଷୟ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଯାଇ ନପାରେ ! ସେହି ଅଭାବ ଫଳରେ ଏ ଜାତି ଭୁଲି ଯାଇଛି ତା'ର ପରିଚୟ ଅତୀତ । ଆଜ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନଗୌରବ-ନିଧାନ ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଖି ଆଗରେ ଅବହେଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି-ଥିଲେ ହେଁ, ନିଜର ଅଜ୍ଞତା ବା କୂପମଣ୍ଡୂକତା ବଶତଃ ସେ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଯାଉନାହିଁ । ଦେଶର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଅମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରାଜ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ କୀଟ ଓ ଅଗ୍ନିମୁଖରେ ପଡ଼ି ଧ୍ୱଂସ ପାଇ ଯାଉଛି; ସେଥି ପ୍ରତି କାହାରି ନଜର ନାହିଁ । ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ ନିର୍ମିତ ଶିଳ୍ପକଳା-ପୀଠ ସମୂହ କ୍ରମଶ ଧ୍ୱଂସସ୍ତୂପରେ ପରିଣତ ହେଉଛି, ସେଥି ପ୍ରତି କାହାରି ଯତ୍ନ ନାହିଁ ।

ସୁଖର ବିଷୟ, ସ୍ୱାଧୀନ ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଏ ଦିଗରେ ଅନୁକୂଳ ହୋଇଛି, ତା'ର ଫଳରେ ଆଜିକାଲି କେତେକ ପ୍ରାଚୀନଗ୍ରନ୍ଥାଦି ସଂରକ୍ଷଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ଲୋକଲୋଚନର ଗୋଚରକୁ ଆଣାଯାଉଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଷୋଡ଼ଶ, ସପ୍ତଦଶ ଓ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଲେଖାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ବହୁଗ୍ରନ୍ଥ ଅଦ୍ୟାପି ସଂକଳିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀସମିତି ଜରିଆରେ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ

ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଜରିଆରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଖଣ୍ଡି ପ୍ରାଚୀନଗ୍ରନ୍ଥ ସଂକଳିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋଚନା ଠିରେ 'ନ' ପୋଥି' ନାମକ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟର ଭୂମିକାର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଦେଶିକ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥାଗାରରେ ତାଳପତ୍ରରେ ଲିଖିତ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଧଳିଆ 'ନ' ପୋଥି' (O.L/95, O.L/96) ଋଣପୁର ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏବଂ ଆଉ ଦୁଇଖଣ୍ଡ (O.L./263, O.L 269) 'ନ' ପୋଥି' ଯଥାକ୍ରମେ ପାର୍ଲାଖେମୁଣ୍ଡି ଓ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଏକ ସମୟରେ ଜଣେ ଲୋକଦ୍ୱାରା ନକଲ ହୋଇଥିବାରୁ ଉଭୟ ନକଲର ପାଠ ଏକାପରି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଗ୍ରନ୍ଥର ପାଠ ପୃଥକ ପୃଥକ୍ ହୋଇଥିବାରୁ ତିନି ଖଣ୍ଡି ପୋଥିର ପାଠକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି; ଯେଉଁ ପାଠଟି ସମୀଚୀନ ବୋଲି ମୋତେ ଜଣା ପଡ଼ିଛି ତାହା ମୂଳ ପାଠରେ ଦେଇ, ଅନ୍ୟ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପାଠର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବା ଅଂଶ ପାଦଟୀକା(foot note) ରେ ଦେଇଛି । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ତିନୋଟି ଯାକ ପୋଥିର ବିକୃତ ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ପାଠକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଶୁଦ୍ଧପାଠ ଦେଇଛି । ତେଣୁ O.L/263 ପୋଥିଟିକୁ 'କ' ପୋଥି, O.L/269 ପୋଥିଟିକୁ 'ଖ' ପୋଥି ଓ O.L/95 ପୋଥିଟିକୁ 'ଗ' ପୋଥି ବୋଲି ପାଦ—ଟୀକାରେ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ରୂପେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରିଛି ।

'ନ' ପୋଥି' ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ବିଶେଷ ଭାବେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ପ୍ରଥମ ପୋଛ

ବାଳକବୃନ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୃନ୍ଦାବନରେ ଗୋରୁ ଚରାଉଥିଲାବେଳେ ଦିନେ ରାଧାଙ୍କ ବିରହରେ କାତର ହୋଇ, ରାଧାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପାଦରେ ପଡ଼ି, ସ୍ୱାଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତା କଲେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପୋଇ

ଦିନେ ରାଧା ଏକାକିନୀ ସୁଗନ୍ଧ ଲଗାଇ କାଳିନ୍ଦୀରେ ସ୍ନାନ କରୁଥିବା ବେଳେ କୂଳରେ ଥୋଇଥିବା ତାଙ୍କ ମୋତିମାଳାଟିକୁ ଚିଲ ନେଇଗଲା । ତହୁଁ ରାଧା ଶାଶୂ, ନଣନ୍ଦଙ୍କ ଭୟରେ କାତର ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ମାଳା ଆଣିଦେବାପାଇଁ ପ୍ରଯତ୍ନ କଲେ ।

ତୃତୀୟ ପୋଇ

ଚିଲକୁ ଉଡ଼ାଇଦେଇ ମାଳା ଆଣି ରାଧାଙ୍କ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ କୃଷ୍ଣ ନିଜର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇ ଫଳସିଦ୍ଧି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବହୁ ମିନତି କଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥାଶୁଣି 'ନବରସବଣି' ରାଧା ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରି ନାନା ପ୍ରକାର ଭର୍ତ୍ସନା କଲେ ଓ ଧମକ ଦେଲେ ।

ଚତୁର୍ଥ ପୋଇ

ତାହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୁଣି ଅନେକ ପ୍ରକାର ମିନତି କରି ବିରହଜ୍ୱାଳା ନିବାରଣ ନିମିତ୍ତ କୁଞ୍ଜବନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯିବାଲାଗି ରାଧାଙ୍କ ପଣତ ଧରି ଟାଣିଲେ । ତହୁଁ ରାଧା ଅତି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତା ହୋଇ ନାନା ପ୍ରକାର ଧମକ ଚମକ ଦେଲେ ।

ପଞ୍ଚମ ପୋଇ

ରାଧାଙ୍କ ଭର୍ତ୍ସନା ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ 'ଦନ୍ତରେ ତୃଣ' ଧରି ରାଧାଙ୍କ ପାଦତଳେ ଶୋଇ ରହିଲେ । ରାଧା ଅତି କ୍ରୋଧରେ ତାଙ୍କୁ ପାଦପ୍ରହାର କରି ଚାଲିଗଲେ । ରାଧାଙ୍କ ଝୁଣ୍ଟିଆ ବାଜି କୃଷ୍ଣଙ୍କ କପୋଳରୁ ଝର ଝର ରକ୍ତ ବହିଲା । ସେ ପୀତବାସରେ ରକ୍ତ ପୋଛି ଅତିଦୁଃଖରେ ରାଧାଙ୍କ ରୂପ ଚିନ୍ତାକଲେ ।

ଷଷ୍ଠ ପୋଇ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କାମଦେବଙ୍କୁ ପୂଜାକରି ରାଧାନାମ ଧରି ମୁରଲୀ ବଜାଇଲେ । ସେହି ମୁରଲୀ ସ୍ୱର ଶୁଣି ରାଧା କେଶବାସ ଅସମ୍ଭାଳ ପୂର୍ବକ କାମବାଣରେ ପୀଡ଼ିତା ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦୂତିକା ରାଧାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର କାରଣ ପଚାରିଲେ ।

ସପ୍ତମ ପୋଇ

ରାଧା ନିଜର ବେଦନା ଜଣାଇ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ମିଳନ ଇଚ୍ଛା କରି ଦୂତୀ ରୂପରେ ଯିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଦୂତିକା ରାଧାଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଏ ପ୍ରକାର ଇଚ୍ଛାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାଲାଗି ତିଆରି କହିଲେ ।

ଅଷ୍ଟମ ପୋଇ

ଦୂତିକା କୁଞ୍ଜବନରେ ଅତି ଦୁଃଖରେ ବସିଥିବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ରାଧାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଜଣାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜ ବେଦନା ଜଣାଇ ରାଧାଙ୍କ ପାଦ ପ୍ରହାର ବିଷୟ କହିଲାରୁ ଦୂତିକା ରାଧାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନର ଅବସ୍ଥା ସବିଶେଷ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ।

ନବମ ପୋଇ

ଦୂତିକା କୁଞ୍ଜବନରୁ ଫେରିଯାଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବେଦନା ଜଣାଇବାରୁ ରାଧା ନିଜ ପୂର୍ବକୃତ୍ୟ ସ୍ମରଣ କରି ତା' ସହିତ କୁଞ୍ଜବନକୁ ଅଭିସାର କଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କୁ ଦେଖିଅଭିମାନରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଛଳ କଥା କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୂତିକା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରାଧାଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରି ସେଠାରୁ ଅନ୍ତ ହୋଇଗଲା । ତହୁଁ ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କୁ ନେଇ କୁଞ୍ଜବନର କୁସୁମ ଶେଯରେ ବିଜେ କଲେ ।

ପଦୁଆ, ଗୀତିକା, ବୋଲି ଓ ପୋଇ

ସଂସ୍କୃତର 'ପଦ' ଶବ୍ଦରୁ ପ୍ରାକୃତରେ 'ପଅ' ଶବ୍ଦ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଏବଂ 'ପଦ'ରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ 'ପଦୁଆ' ଶବ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବ । ସଂସ୍କୃତରେ ଏହି 'ପଦ' ଅବଲମ୍ବନରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଖାଡଙ୍ଗାଙ୍କ "ଶତେ ପଦୁଆ", କୃଷ୍ଣ ସିଂହଙ୍କ "ଛପନ ପଦୁଆ", ବାମଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ "ଛପନ ପଦୁଆ", କୃପାସିନ୍ଧୁ ସୁମନ୍ତଙ୍କ "ଛପନ ପଦୁଆ", ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ "ଛପନ ପଦୁଆ", ଗିରିଧର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ "ଶତେ ପଦୁଆ" ଓ ବାସୁଦେବ ଦାସଙ୍କ "ପଚିଶ ପଦୁଆ" ଆଦି ଓଡ଼ିଆରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । (୧)

ଉପରୋକ୍ତ ପଦୁଆ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ପଟ୍ଟନାୟକ ଙ୍କ "ଛପନ ପଦୁଆ" ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବା

---

(୧) 'କୋଣାର୍କ' ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଚ୍ଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଆ ପଦୀ ସାହିତ୍ୟ' ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ହୋଇବ । କାରଣ ସେ ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡି ଗଜବଂଶର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ (ଖ୍ରୀଃଅଃ ୧୭୨୮—୧୭୭୭) ଙ୍କର ସଭା କବି ଥିଲେ ଓ ବନବାଳ ଚମ୍ପାଟି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ପିତା ଥିଲେ । କବିଙ୍କ କୃତ 'ସୁଲୋଚନା ମାଧବ' ବା 'ମାଧବସୁ ଚରିତ' ନାମକ କାବ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅନବଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ । କବି ନିଜକୁ ଅନଙ୍ଗଭୀମଙ୍କ ସଭାକବି ବୋଲି ଉକ୍ତ କାବ୍ୟର ପ୍ରଥମସର୍ଗର 'ପୁଷ୍ପିକା'ରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି—

> "ଯଂ ଚକ୍ରେ ସ୍ୱ ସଭା ବିଭୂଷିତମଣିଂ ରାଜନ୍ୟଚୂଡ଼ାମଣିଃ
> ବିଦ୍ୟାସିନ୍ଧୁରନଙ୍ଗଭୀମନୃପତିଃ ଶ୍ରୀଗାଙ୍ଗବଂଶୋଦ୍ଭବଃ ॥
> ତସ୍ୟ ଶ୍ରୀବ୍ରଜସୁନ୍ଦରସ୍ୟ କୃତିନୋ ବିପ୍ରାଗ୍ରଣୀଷାଂ କାନ୍ତିକ୍ଷିଣଃ
> କାବ୍ୟେ ପାବନ ମାଧବୀୟ ଚରିତେ ସର୍ଗୋଽସ୍ମମାଦର୍ଗତଃ" ॥ (୨)

କବିଙ୍କ ରଚିତ 'ଅ' ଆଦ୍ୟ ନିୟମରେ 'ଛପନ ପଦିଆ' ଖଣ୍ଡ କାବ୍ୟଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅନବଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଯଦିଓ 'ଅ' ଆଦ୍ୟ ନିୟମରେ ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ ରଚିତ 'ଅମ୍ବିକା ବିଳାସ' ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବଙ୍କ ରଚିତ 'ଅନୁରାଗ କଳ୍ପଲତା' ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥ ଥିବାର ସନ୍ଧାନ ମିଳନ୍ତି । ତଥାପି ଉକ୍ତ କବିଦ୍ୱୟଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରଙ୍କ 'ଛପନ ପଦିଆ' ପ୍ରାଚୀନ ରଚନା । ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ରଚନା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ, ପ୍ରାୟ ୫୦ଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିବାର ସୂଚନା ମିଳିଲଣି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ 'ଅ' ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ରଚନା ନିଶ୍ଚୟ ଆୟାସ-ସାଧ୍ୟ । କବି ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ତାଙ୍କ 'ପଦିଆ' ରଚନାରେ ଯେଉଁ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ତାହାର ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

---

(୨) 'ସୁଲୋଚନା ମାଧବ' କାବ୍ୟ L/59 ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ପୋଥି ।

"ଅଳକାବତୀର ଶ୍ରୀମୁଖ ଗୃହିଁ ।
ଅଳକା ସମ୍ପତ୍ତି ଇଚ୍ଛଇ ନାହିଁ ॥
ଅଳିକ ବଚନ ପଦେ ନ କହେ ।
ଅଭିମାନ ଏବେ କମ୍ପାଇ ବହେ ॥
ଅମ୍ବୁଦ କାଳ ହେଲେ ଜଗତର ।
ଆନ୍ୱେଷଣ କରେ ମୁଁ ଜଗତର ॥
ଆହ୍ନଜଇ ଉରେ ଘନସ୍ତନୀ ତ ।
ଆକର୍ଣ୍ଣିନ କରି ଘନ ସ୍ତନତ" ॥ (୩)

ଜଣେ ଅଜ୍ଞାତନାମା କବିଙ୍କର 'ପ' ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସରେ ରଚିତ 'ଛତିଶ ପଦଅ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମାଲୋଚକ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ବାବୁ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । 'ପ' ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ରଚନାରେ 'ପଦଅ' ସାହିତ୍ୟ କପର ଭାବଗର୍ଭକ ରସାନୁକୂଳ ତଥା ସରସ ଓ ହୃଦ୍ୟ ହୋଇଛି, ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶରୁ ବେଶ୍ ଅନୁମାନ କରିହୁଏ ।

"ପ୍ରଣୟ ମନେ କାନ୍ତ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ।
ପ୍ରିୟା ପ୍ରତିଦିନ ଭାବ ଚକୋର ॥
ପୁରତେ ସଖୀ କି କହେ ଏ ଭାଷା ।
ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ମୋର ସେ ମୃଗଦୃଶା ॥
ପଦ୍ମଶରୁ ତାକୁ ।
ପରାଣ ଗଲେ ବୁଝିବ କାହାକୁ ?

× × ×

ପାରବଣପତି ରୂପ ଖଣ୍ଡନା ।
ପରମ ଦୟାଳୁ ମହାମଣ୍ଡନା ॥

---

(୩) 'କୋଣାର୍କ' ପ୍ରଥମବର୍ଷ ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ପୃଷ୍ଠା ୨୯

ପଦ୍ମନେତ୍ରା ସେ କି ଆଣି ମନକୁ ।
ପାଳନା ନ କଲା ଦାହଜନକୁ ॥
ପକ୍ଷୀ ଜନ୍ତୁ ଯେବେ ହୁଅନ୍ତି ମୂର୍ଚ୍ଛି ।
ପଡନ୍ତି ଉଡି ତା ପାଶରେ ଯାଇ ॥
ପାଞ୍ଚ ଥାଇ ଏମ୍ଭା ଅନୁବରତେ ।
ପର କଲେ ସେ ଜୀଇବ କେମନ୍ତେ ?"

'ଚଉତିଶା' ରଚନା ପରି 'ଗୀତ' ରଚନା ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକ ଦେଖା ଯାଏ । ସମାଲୋଚକ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନାରେ ଧର୍ମଦେବ (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅନଙ୍ଗ ଧର୍ମଦେବ ବୋଧହୁଏ), ଜଗନ୍ନାଥ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ (ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜା ଜଗନ୍ନାଥ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ବୋଧହୁଏ), ବ୍ରଜମଣି ଓ ବାଲଜୀ ଶରଣ ଆଦି କବିଙ୍କ 'ଗୀତିକା' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବାଲଜୀ ଶରଣ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ଅତିଖ୍ୟାତ କବି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କୃତ "ନାୟିକ ଗ୍ରନ୍ଥ" ଓ କେତେକ ଭଜନର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଛି । ବାଲଜୀ ଶରଣଙ୍କ 'ଗୀତିକା' ରୁ କେତେକାଂଶ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

"ଘନେ ଚନ୍ଦ୍ର ହେବାର ବୁଦ୍ଧି ।
ବୋଇଲା ରାଧାରେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁହିଁ ॥
ପୂର୍ବ ଦନ୍ତୀ ଶୃଙ୍ଗ କୁମ୍ଭ ବଦାଣ ।
ବାହାର ହୋଇଛି ମଉ କେଶରୀ ॥
ରମଣୀ ବୁଦ୍ଧିଲା,
ହସି ମୋତି ମାଳା ପକାଇ ଦେଲା ॥

× × ×

କହେ ବାଳଜୀ ଶରଣ ଏ ରସ ।
ପଣାରେ ହାଣିଲ ଧନେ ନାରାଣ ॥
ହୋଡ଼ କରିଥିଲ ପୁରୁଷାର୍ଥଂ ତ ।
ବୋଇଲ ବନ୍ଧୁରେ ହାର ଦଅତ ॥
ଉଦ୍ଧବ ବୋଇଲ,
ହସି ମୋତି ମାଳା ପକାଇ ଦେଲ ॥"

ଶ୍ରୀମଦେବଙ୍କ ଗୀତିକା ମଧ୍ୟ ବାଳଜୀ ଶରଣଙ୍କ ଗୀତିକାର ଅନୁରୂପ ରସାଭିବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅଟେ । କବିଙ୍କ କୃତ "କୃଷ୍ଣ କେଳୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ" ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ତଥା ଅନେକ ଚୌପଦୀ ଆଦି ରଚନା ଥିବାର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ । 'କୃଷ୍ଣ କେଳୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ' ରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଲୀଳା ଆଦିରସାତ୍ମକ, ଯମକାଦି ପ୍ରଚୁର ଅଳଙ୍କାର ତଥା ପ୍ରସାଦ ଗୁଣ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରମ୍ୟ ରଚନା ଅଟେ । [୪] ତାଙ୍କ ରଚିତ 'ଗୀତିକା' ରେ କେତେ ମଧ୍ୟ ନାୟକ ଉକ୍ତି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୁନ୍ଦର ମନୋ-ରଞ୍ଜକ ଆଦିରସାତ୍ମକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସହୃଦୟ ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ଅଭିନବ-ରସର ସଞ୍ଚାର କରାଇଛନ୍ତି ।

"ଅଧୋମୁଖ ଯହୁଁ ହୋଇଲ ବାଳା,
ଥକିତ ନୋହିଲି ନୟନ ତୋଳା ।
ମଦନ ପଞ୍ଚ ଶରେ ମତ୍ତ ହେଲି,
ଗଣ୍ଡେ ଚୁମ୍ବ ଦେବି ଧନ ବୋଇଲି ।
ଉହୁଁ ଉହୁଁ କଲ,
କୁସୁମା ପିନ୍ଧା ଶାଢ଼ୀ ମୁଖେ ଦେଲ ॥

+ + +

୪—'କୃଷ୍ଣ କେଳୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ୧୯୫୮ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା 'ସମାଜ' ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ବସନ ଉହ୍ମାଡ଼େ ଡନ୍ତ ଛଡ଼ିଲା ।
ମାଣିକ୍ୟ ଆଭା ପ୍ରାୟେ ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁଖରେ ହାସ ପ୍ରକାଶ,
ଅଧର ପାନକୁ ହେଲ ପ୍ରବେଶ ।
ଉହୁଁ ଉହୁଁ ଭଲ
କୁସୁମା ପିନ୍ଧା ଶାଢ଼ୀ ମୁଖେ ଦେଲ ।।"

ଏହିପରି ଆଲୋଚନା କଲେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ 'ବୋଲି' ରଚନାର ବହୁଳ ସନ୍ଧାନ ମିଳେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ 'ଅଳଙ୍କାର ବୋଲି', 'କାଚ-ବୋଲି', 'ବସନ ବୋଲି', 'ବ୍ୟାଧ ବୋଲି' ଓ 'ଗୋପୀଚନ୍ଦ୍ରା-ବୋଲି' ଆଦି ରଚିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବିଭାଗକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରୁଛି ।

'ପଦଆ', 'ଗାଁଡିକା' ଓ ବୋଲି ପରି ପଦର ପ୍ରାକୃତ 'ପଣ୍ଡ' ରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ 'ପୋଈ' ରଚନା ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ 'ପଚିଶ ପୋଈ', 'ଷୋଳପୋଈ', 'ବାର ପୋଈ, 'ଦଶ ପୋଈ', 'ନ'ପୋଈ, 'ସାତପୋଈ', ଓ 'ଛ' ପୋଈର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ । ସନ୍ଧାନ ମିଳିଥିବା ଉପରୋକ୍ତ ପୋଈ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ 'ପଚିଶ ପୋଈ' ଓ 'ଷୋଳପୋଈ' ରାମଲୀଳା ମୂଳକ; 'ବାର ପୋଈ" 'ଦଶ ପୋଈ', 'ନ' ପୋଈ' ଏବଂ 'ଛ' ପୋଈ' (ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ) କୃଷ୍ଣଲୀଳା ମୂଳକ ଓ 'ସାତ ପୋଈ' ଓ 'ଛ' ପୋଈ' (ଭ୍ରମରବର ସାମନ୍ତଙ୍କ ରଚିତ) ବସ୍ତୁ ଭଜନ ମୂଳକ ଅଟେ (୫) । 'ପୋଈ' ରଚନାର

(୫)—ବ୍ରଜନାଥ ବଡଜେନାଙ୍କ ରଚିତ 'ଦଶପୋଇ' ନାମକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟଟି ମୋର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିନାହିଁ ।

ବିଶେଷତଃ ହେଉଛି ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ 'ପୋଇ', ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ସେତିକି ସଂଖ୍ୟକ ଛାନ୍ଦ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାନ୍ଦରେ ସେତିକି ସଂଖ୍ୟକ ପଦ ଥାଏ । ସର୍ବୋପରି ଚବିଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦକୁ 'ପୋଇ ଛନ୍ଦ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏ ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କେବଳ ''ନ' ପୋଇ'' ରେ ହୋଇଥିବାର ଦେଖା ଯାଏ । ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସବୁ 'ପୋଇ' ଗୁଡ଼ିକର ଛନ୍ଦ ଚବିଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ କେବଳ ''ନ' ପୋଇ''ରେ ବାଇଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ବୋଧହୁଏ 'ପୋଇ' ଟିକୁ ଅଧିକ ସଙ୍ଗୀତ ମୁଖର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କବି ଏପରି କରିଛନ୍ତି ।

ଉକ୍ତ ପୋଇ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ 'ପଚିଶ ପୋଇ'ଟି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଗ୍ରନ୍ଥ । ତେଣୁ ସେହି 'ପଚିଶ ପୋଇ'ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଯଥାକ୍ରମରେ ପୋଇ ଗୁଡ଼ିକର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ପଚିଶ ପୋଇ

ରାମାୟଣର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅବଲମ୍ବନରେ ଅରକ୍ଷିତ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଦାସ ଆନୁମାନିକ ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୭୨୦—୪୦ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ରଚନା କରିଥିଲେ । ଗ୍ରନ୍ଥର ମୋଟ ପୋଇ (ଛାନ୍ଦ) ସଂଖ୍ୟା ୨୫ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୋଇର ପଦ ସଂଖ୍ୟା ୨୫ ।

''ଜୟ ଅନାଦି ପୁରୁଷ ଅଜପା ଅଶେଷ
ସୃଷ୍ଟିରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ଦେହ ଧରି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶେ ଅବତାର ପାଳଣେ ସଂସାର
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନର ତନୁ ଧରି ।

× × ×

ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ଶରଣ ।
ଅରକ୍ଷିତ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପଣେ ଶରଣ ॥"
(ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ପୋଥି)

ଷୋଳ ପୋଇ

'ଷୋଳ ପୋଇ' ମଧ୍ୟ ପଚିଶ ପୋଇ ପରି ରାମାୟଣ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । 'ଷୋଳ ପୋଇ'ରେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ଆଗମନ ଠାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗ ଗମନ ସୁଦ୍ଧା ସମୁଦାୟ ରାମଚରିତ ଷୋଳଟି ପୋଇରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଗ୍ରନ୍ଥର ଆରମ୍ଭରେ କବି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଶୁଣ ସୁଜନେ ବିଚକ୍ଷ କଉତୁକ ଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ
ରାମାୟଣ ରାମାୟଣ ।
କଲେ ରାମ ରାମାୟଣ ନାମ ରାମାୟଣ
ଶିବ କହନ୍ତି ପାର୍ବତୀ ଶୁଣ ॥
ଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ ବାଲମିକି ସିଦ୍ଧ ବାଲମିକି
ପୁରାଣ ପୁରାଣ ପରସିଦ୍ଧି ।
ନାମ ଅଟେ ଷୋଳ ପୋଇ ପଦ ଷୋଳ ପୋଇ
ଷୋଳ ପୋଇରେ ସମସ୍ତ ବିଧି ॥
କବି କବି ବୀରବର ପଦେ ବୀରବର
ବୀରବର ପଦେ ବୀରବର ।
ଭଞ୍ଜ ଭଞ୍ଜ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଉପଇନ୍ଦ୍ର
ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର ସାର ॥"

ବାର ପୋଇ

'ବାର ପୋଇ' ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟଟି ବାର ଛାନ୍ଦରେ ଯୁଗ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଛି । ଏହା ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ନିଜର

ରଚନା ବୋଲି ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଶୁଣାଯାଏ । ଖଲ୍ଲିକୋଟରୁ ମିଳିଥିବା ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଥିରେ "ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ବାର ପୋଇ ଲେଖନ" ବୋଲି 'ବାରପୋଇ' ର ଆରମ୍ଭରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରା ଯାଇଛି । ସମୁଦାୟ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟଟି ଯମକ ଅନୁପ୍ରାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରସାଭିବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅଟେ ।

"ହେଲା ଘନାଘନ କାଳ ବିରହୀଙ୍କ କାଳ
ଦମ୍ଭୋଳି ହମ୍ଭୋଳି ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଘନ ଗଗନ ଗରସି ଶଶିବଦନ ରସି
ଭାନୁ ସିତଭାନୁ ନ ଦିଶିଲା ॥

\+ + +

ଝାଙ୍କି ଝାଙ୍କି ଝଞ୍ଜାବାତ ବହିଲା ନିରତ
ଝର ଝର ନୀର ବରଷିଲା ।
ତରୁ ଫୁଲୁ ଶର ଶରେ କାତରେ କାତରେ
ମାନରେ ମାନିନୀ ନ ରସିଲା ॥

\+ + +

ମହୀ ମହିଳା ପ୍ରଚୁର ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପବାର
ସିନ୍ଦୂର ଚନ୍ଦକ ବିରଚିଲା ।
କହେ ଯୁଗ-ଭଞ୍ଜଭୂପ କସ୍ତୁରୀ କଳାପ
ପଙ୍କଶରୁବର ପ୍ରକାଶିଲା ॥"

ଦଶପୋଇ

"ଦଶ ପୋଇ" ମଧ୍ୟ ଏହି ଯୁଗଭଞ୍ଜ ବା ଯୁବଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଛି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ଓ. ସି. ଗାଙ୍ଗୁଲି, ମୟୂର-

ଭଞ୍ଜ ରାଜା ଦାମୋଦର ଭଞ୍ଜ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବା 'ଦାମୋଦର' ପଦଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଗାଙ୍ଗୁଲି ମହାଶୟ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା ଦାମୋଦର ଭଞ୍ଜ ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି ।

"ଋତୁ ବସନ୍ତ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ରସମସ୍ତ
ପ୍ରବେଶ ଆବେଶ ଚଣ୍ଡ ଭଙ୍ଗି ।
କୁହୁ କୁହୁ କରି ପିକେ ଡାକଲେ କାମୁକେ
କାମ କୋହ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ॥

\+ + +

ଦେଲି ଫୁଟାଇ ସୁନାଗ୍ର ନଳୀ କରେ ଧରି
ନାଗେଶ୍ୱର କଲି ଗୁଳି କବା ।
ହିଙ୍ଗୁ ଚମ୍ପକ ପରାଗ ପଡ଼ିବାରୁ ଅଙ୍ଗ
ଇଷି କରି ଚମକଲେ ଯୁବା ॥

\+ + +

ସେ ସୁରତ ସୁରତରୁ ତରୁଣୀରହୁ ରମ୍ଭୋରୁ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଉଠିଣ ବସିଲା ।
ପୂଜିବା ପାଇଁ ସୁମନଶରକୁ ବେଗେ ଗମନ
ତୋଳିବା ପାଇଁ ସୁମନ ମନ ରସିଲା ।
ସଙ୍ଗ ସ୍ନେହ କରି ସଜନୀ
ମଣ୍ଡିଲ ମହାମଣ୍ଡନୀ ବନ ଅବନୀ" ॥

ସାତ ପୋଇ

କବି ସତ୍ୟବାଦୀ ଦାସଙ୍କ ପୋଇର ପ୍ରଚଳିତ ସ୍ୱର ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଜଣାଣ 'ସାତ ପୋଇ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

''ଅନନ୍ତ ହେ ଦୟାକର ସର୍ବ ବିଘ୍ନହର
ମୋ ଜଣାଣ ଯେନ ଧରୀଚଉ ।
ଅନବରତରେ ମାୟା ଘୋଟିଅଛି କାୟା
ବିନାଶ କୃପାକର କଣ୍ଟେ ।।
ଆଜନମୁ ମୁହିଁ ପାପ କରିଛି ଅମାପ
କିଛି ହେବ ଲେପ ଏ ସବୁଛି ।
ଆଜଯାଏଁ କିଛି ସୁଖ ନାହିଁ ପଦ୍ମମୁଖ
ଦୁଃଖ ଜଳଧିରେ ମୁଁ ଭସୁଛି ।।''

ଛ' ପୋଇ

ଭ୍ରମରବର ସାମନ୍ତସିଂହ 'କ' ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି 'କ୍ଷ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଉତିଶା ନିୟମରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଜଣାଣ ମୂଳକ 'ଛ'ପୋଇ' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଲେଖିଛନ୍ତି । କବି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପୋଇ ନିୟମ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚଉତିଶା ନିୟମଟିକୁ ଅନ୍ୟ ପୋଇ ପ୍ରଣେତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସୁଯୋଗ କରିଛନ୍ତି ।

''କର କରୁଣା ବଦନ ହେ ରାଧାମୋହନ
ହେବି ପଦ୍ମ ପାଦେ ପରିକର ।
କର୍ମହୀନ ଜନ ମୁଁ ହେଲି ଆଜନମୁ
ଦୁଃଖ ହରି ମୋର ଦୂର କର ହେ ।।

ଝର୍ ଦୂଷଣ ନାଶନ ହେ ପୀତବସନ
ତୁମ୍ଭେତ ରକ୍ଷକ ନରକ୍ଷର ।
ଖରତର ମୋର ଚଉ ସୁକୃତ କଣ୍ଟିତ
ନାହିଁ ବଧେ ଯେହ୍ନେ ଗଜଖର ହେ ।"

'ଛ' ପୋଇ

ବସନ୍ତ ସମ୍ପୁଟରେ ରାଧାଙ୍କ ଚରଣରେ ଆତୁର ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କ ପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଅପମାନିତ ହେଲେ । ତା' ପରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ବେଣୁ ବଜାଇ ରାଧାଙ୍କ ଗର୍ବ ଗଞ୍ଜନ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ସହିତ କୁଞ୍ଜବନରେ କେଳୀ କଲେ । ଏହି ବିଷୟ-ବସ୍ତୁକୁ ନେଇ କବି ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ (ଅଚ୍ୟୁତ ଗୋକୁଳସ୍ତ ଚୂଡ଼ାମଣି (?) 'ଛ'ପୋଇ' ନାମକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

"ପ୍ରଭୁ ରାଧା ପାଶେ ମିଳି ମନେ ମନେ ଭାଳି
କୋମଳ ବଚନ ଧୀରେ କହୁ ।
ମୁଁ ଗୋ ମଦନ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲି ନିର୍ଭରେ
ବାରେ ପ୍ରତିକାର କର ସହୁ !

× × ×

ଏତେବୋଲି ଦେବକୀ ଛୁଆ ସର୍ବଜ୍ଞ
ରାଧାର ପାଦ ଧଇଲେ ଯାଇ !
ସେ ଯେ ଅତି ମାନମତି ପାମର ଯୁବତୀ
ପାଲଟି ଲତେ ପ୍ରହାରେ ନେଇ ॥"

ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ନଂପୋଇ'ଟି ଅନ୍ୟତମ କୃଷ୍ଣ-ଲୀଳାମୂଳକ ପୋଇ ଗ୍ରନ୍ଥ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନ୍ୟ

କେତେକ 'ପୋଈ', 'ବୋଲି' ପରି ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କ କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ।

ଗୌଡ଼ୀୟ ଧର୍ମର ବିଶେଷ ପ୍ରଚାର ଫଳରେ ଏ ଦେଶରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମଲୀଳାର ଆଦର ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଗୋପୀନାଥ କୃଷ୍ଣ'ଙ୍କର ଉପାସନା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲେ ହେଁ ରସିକାନନ୍ଦ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ବଳଦେବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କ ପ୍ରଚାର ଫଳରେ ଏ ଦେଶରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉପାସନା ଓ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାବ୍ୟରଚନାର ପ୍ରଖର ସ୍ରୋତ ବହିଲା । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ଏକନିଷ୍ଠ ପିତୃମାତୃପରାୟଣ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ଏକପତ୍ନୀନିରତ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ଓ ସୀତାଙ୍କ ପରି ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ଆଦର୍ଶ ମହିଳାଙ୍କ ଜୀବନ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ କାବ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା; ବୃନ୍ଦାବନରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳାତ୍ମକ ପ୍ରେମାଳାପ ମୂଳକ କାବ୍ୟ ପାଠ କରିବା ଲାଗି ଜନତାର ଅଭିରୁଚି ତଥା ଅପୂର୍ବ ଉତ୍ସାହ ଜାଗ୍ରତ ହେଲା । ପାଠକଙ୍କର ଅଭିରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଏ ଦେଶର କବିମାନେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମାଖ୍ୟାନ-ମୂଳକ ରଚନାରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଭଣ୍ଡାରକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଲେ ।

ସେହି ପରମ୍ପରାର ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ରୋତରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ କବି କଣ୍ଠଦାସ (ବନମାଳୀକଣ୍ଠ ଦାସ ?) 'ନ'ପୋଈ' ନାମକ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାତ୍ମକ ଏକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ରଚନା କଲେ । କଣ୍ଠଦାସ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧର କବି ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ-କାଳୀନ କୃଷ୍ଣକାବ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନାପରି ଆଦିରସର ନଗ୍ନଚିତ୍ର ବେଶୀ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ । ରାଧାଙ୍କ ପାଇଁ କାମାତୁର କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ଭିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖୁବ୍ ସଂଯତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

“ଆଜର ଉଦର ହେଳ ମୋତେ ଯଶ
ଭେଟିଛୁ ତରୁଣୀ ଶିରୋମଣୀ ।
କାମୀକାମ ଅଙ୍ଗୀ ଯାଚ୍ଞା ମଗା ମଗି
ଫେଡଲ କନ୍ଧୁବ ପୀନସ୍ତନ !”

(ତୃତୀୟ ପୋଇ, ଚତୁର୍ଥ ପଦ)

ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପରସ୍ପର ନିବିଡ ଆଶ୍ଳେଷରେ ଏକ ଅଙ୍ଗ ହୋଇ-ଯିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କବି ନିଜ ଭାଷାର ଶାଳୀନତା ରକ୍ଷା କରିବାରେ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହୋଇ ନାହାଁନ୍ତି ।

“କନକ ନିର୍ମିତ ଘନେ କି ଜଡିତ
ଗଙ୍ଗା ସାଗର କି ମିଶା ମିଶି ।
ବେନି ମନ ତାପ ଘେନିଣ କନ୍ଦର୍ପ
ପଳାବନ୍ତେ ମନ ସୁଖେ ରସି ॥
କୁଚରେ କଜ୍ଜଳ କମଳେ ଭ୍ରଶାଳ
ବେନି ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱେଦ ନିବିଡ଼ରେ ।
ବିପ୍ରକଣ୍ଠ ଦାସ ଭଣେ ପୀତବାସ
ହାନି ଦାଏ ସେବେ ନିରନ୍ତରେ ॥”

(ନବମ ପୋଇ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ପଦ)

କବି, ସମୁଦାୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଚୁମ୍ବନ, ନଖକ୍ଷତ, ଦନ୍ତାଘାତ ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟଥା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ତଥାକଥିତ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଧକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରି ନାହାଁନ୍ତି ।

“ରଖ ବା ନରଖ ମୁଂ ତୋ କିଣା ଲୋକ
　　　　　　　　ଚୁମ୍ବ ଦେଇ କାମ ଭସ୍ମ ଖଣ୍ଡ ।
ଅଙ୍ଗେ ନଖ କ୍ଷତ ଗଣ୍ଡେ ଦନ୍ତ ଘାତ
　　　　　　　　ଉରକେ ଲଗାଇ ଭୁଜେ ଛନ୍ଦ ।।”
　　　　　　　(ଚତୁର୍ଥ ପୋଈ, ତୃଷ୍ଟାପୁ ପଦ)

କବି କଣ୍ଣୁଦାସଙ୍କ ସମ୍ପୃତରେ ସମାଜରେ ନନେଖ୍ୟା ପ୍ରୀତି ନାଦଖ ଦେଇ ଥିବାରୁ ‘ନ’ପୋଈ’ର ରାଧାଙ୍କ ମୁଖରେ କବି କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ପ୍ରକାର ସମାଜ ବିରୋଧୀ ଆଚରଣ ନିମିତ୍ତ ଭର୍ତ୍ସନା ବାକ୍ୟ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ଏବଂ ପରପୁରୁଷର ସେଂଭୋଗ ବେଳେ ବିବାହିତା ନାରୀର ମନରେ କିପ୍ରକାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ କବି ତାହାମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରେ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହୋଇ ନାହାଁନ୍ତି ।

“ତନୁ ଝମ ଝମ ହସ୍ତ ଦମଦମ
　　　　　　　　ତମତମ କଲା ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ।
ଚକିତେ ଗ୍ରହଂଇ ବୁଦ୍ଧି ନ ଦଶଇ
　　　　　　　　ନିଃଶ୍ୱାସ ବହଇ ଖରତରେ ।
କାତରେ କମ୍ପଇ ନସ୍ତୁରେ କହଇ
　　　　　　　　ସ୍ନେହ ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଲା କାହ୍ନୁଂ ତୋଠର ।।

× × ×

କି କହିବି ତୋତେ କପ ଲାଜ ମୋତେ
　　　　　　　　ଶୁଣିଲି ଅଭାଗ୍ୟ ମୋର ଦେହ ।
ବିପ୍ର କଣ୍ଣୁଦାସ ଭଣେ ପୀତବାସ
　　　　　　　　(ରାଧା) ମୁଖ ପୋଛ ଗଣ୍ଡେ କର ଦେଇ ।।”
　　　　　　　(ତୃଷ୍ଟାପୁ ପୋଈ, ୬ଷ୍ଠ, ୭ମ, ଓ ୯ମ ପଦ)

କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ; ରାଧା ଯେ ଗୋଟିଏ ଆଭିଜାତ୍ୟ ବଂଶର ବୋହୂ ଥିଲେ ଏବଂ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରେମ ସମ୍ଭାଷଣ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱରେ ବାଧା ଆସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ "ଗଗନର ଚାନ୍ଦ"କୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଓ "ପବନକୁ ଫାନ୍ଦ"ରେ ଧରି ରଖିବା ପାଇଁ ଯେ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି; ଏହା ରାଧାଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ କବି ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ସୂଚାଇଛନ୍ତି ।

"ନାନା ଛଳ ହୋଇ ମୋହନ ଲଗାଉ
ବଳେ ହର ଲୋଡ଼ୁ ପର ନାରୀ ।
ପବନକୁ ଫାନ୍ଦ ଗଗନର ଚାନ୍ଦ
ସେହା ଲୋଡ଼ୁଅଛୁ କରେ ଧରି"

(ପଞ୍ଚମ ଟୋପାଣ୍ଡ, ଚତୁର୍ଥ ପଦ)

ଆହୁରିମଧ୍ୟ, ରାଧା ବଂଶୀସ୍ୱନ ଶୁଣି କୃଷ୍ଣଗତମନା ହୋଇ ଏକାନ୍ତ ମିଳନ ନିମିତ୍ତ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଉଥିବା ବେଳେ କବି ଦୂତୀ ମୁଖରେ କୁଳ ଭୁଆସୁଣୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂଚନା ଦେବାରେ ଆଦୌ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ।

"ପଲଙ୍କେ ନରହୁ ଘର କୁଳବହୂ
କାହିଂ ରଖିଅଛୁ ତୋର ମତି ।

× × ×

ଶୁଣିଣ ଦୂତିକା ହୋଇଣ ତାଟକା
ଗାଲେ ହସ୍ତ ଦେଇ କହୁଅଛୁ ।

ନବ କୁଳବତୀ ପତିପ୍ରାଣା ସତୀ
କାହୁଂ ତୋ ସ୍ନେହ ବୃଦ୍ଧି କରୁଅଛୁ ।।
କୁଳରେ କଳଙ୍କୀ ହୋଇବୁରେ ସଖି !
କ ବୋଲ ବୋଲିବେ ଗୋପ ଲୋକେ ।"

(ସପ୍ତମ ପୋଇ, ସପ୍ତମ ଓ ଅଷ୍ଟମ ପଦ)

ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ ଙ୍କ 'ଛ' ପୋଇ' ଓ କଣ୍ଣ ଦାସ ଙ୍କ 'ନ' ପୋଇ'

ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସଙ୍କ 'ଛ'ପୋଇ' ଓ କଣ୍ଣ ଦାସଙ୍କ 'ନ'ପୋଇ'' ର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ବୋଲି ପୂର୍ବ ଆଲୋଚନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟହୁଏ । ଉଭୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ, ରାଧାଙ୍କଠାରୁ ଅପମାନ ପାଇବା ପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବେଣୁ ବାଦନ ଓ ବେଣୁ ସ୍ୱନ ଶୁଣି କୁଞ୍ଜବନକୁ ଦୂତିକା ସହିତ ରାଧାଙ୍କ ଅଭିସାର ମୂଳକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ 'ନ'ପୋଇ'ରେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅପମାନିତ ହୋଇ କାମ ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା ପରେ ରାଧାଙ୍କ ଉଚ୍ଚାଟନ ନିମିତ୍ତ ବଂଶୀ ବଜାଇବା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଏବଂ ''ଛ'ପୋଇ''ରେ ରାଧାପୁରରୁ ପାଦ ପ୍ରହାର ଦ୍ୱାରା ଅପମାନିତ ହେଲା ପରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ରାଧାନାମ ଧରି ବଂଶୀ ବଜାଇବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟଥା ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି ଆଦି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଉଭୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ପାଠ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ସମାନତା ରହିଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

"ମଦନ ଆରତେ ଦେବ ଗୋପିନାଥ
ରାଧା ମନ୍ଦିରେ ମିଳିଲେ ଯାଇ"

(ଛ'ପୋଇ)

"ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଛଳେ ମଦନ ଆରତେ
ଧୀରେ ଯାଇଂ ରାଧା ପାଶେ ମିଳି ।"
(ନ'ପୋଇ)

"ରଜନୀ ପାହିଲେ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ
ଅବଶ୍ୟେ ଏଥି ହୋଇବ ଦ୍ୱନ୍ଦ ।
ସମ୍ପଦ ସବେ ସମସ୍ତେ ମରିବ
ତୋହ ଯୋଗୁ ନାଶଯିବ ନନ୍ଦ ।।"
(ଛ' ପୋଇ)

"ଦୁଷ୍ଟ କଂସ ରାଜା ବଡାଇ ତରିକା
ଜାଣିଲେ ସେ ଘର ନେବ ବନ୍ଧି ।
ନନ୍ଦକୁ ଧରିବ ସମ୍ପଦ ହରିବ
ତୋହ ଯୋଗୁଂ ନାଶ ଯିବ ମୁହିଂ ।।"
(ନ' ପୋଇ)

'ଛ'ପୋଇ'ର ପ୍ରଣେତା ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ ପଞ୍ଚସଖା ଅଚ୍ୟୁତ ନୁହନ୍ତି । ସେ ନିଜ ନାମ ଅଚ୍ୟୁତ ଗୋକୁଳ ଗସ୍ତ ଚୂଡ଼ାମଣି [?] ବୋଲି ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର କେତୋଟି ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ତା'ପରେ ଏହାଙ୍କ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନତାର ଆଭାସ ମିଳେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହାଙ୍କ ସମୟ ନିଶ୍ଚୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏହିସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଣ୍ଠଦାସଙ୍କ 'ନ'ପୋଇ'ର ପ୍ରଭାବ ଏହାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ସମୀଚୀନ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ।

କଣ୍ଠଦାସଙ୍କ ସମୟ ଓ ଅନ୍ୟ ରଚନା

କଣ୍ଠଦାସ ବୋଲି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ହେବା ଅସମୀଚୀନ ପରି ବୋଧହୁଏ; ଏହା ନୀଳକଣ୍ଠ ନାମ ଧାରୀଙ୍କ ଡାକ ନାମ ହୋଇ

ଥିବା ସମ୍ଭବ ! ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ "ନୀଳକଣ୍ଠ" ଖାଡ଼ଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି, ତାଙ୍କ ନାମ କଣ୍ଠ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ସେହି 'ଶବ୍ଦ ପଦଆ' ପୋଥିରୁ ମିଳୁଛି ବୋଲି ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଆଲୋଚକ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି । 'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ପଦବୀଟି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଦବୀ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତଥା କବି ନିଜ ନାମକୁ "ଭଣିଲେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭୂମିଦେବ" ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ 'ନ' ପୋଈ'ର ପ୍ରଣେତା କଣ୍ଠଦାସଙ୍କ ସହିତ ଚିହ୍ନିତ କରାଇବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । କାରଣ 'ନ' ପୋଈ'ର ପ୍ରଣେତା ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ ବୋଲି ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଜଣାଯାଏ ("ବିପ୍ର କଣ୍ଠ ଦାସ ଭଣେ ଚୀତବାସ") ।

ଏତଦ୍ଵ୍ୟତୀତ 'ରାମାର୍ଚ୍ଚନଚନ୍ଦ୍ରିକା' ନାମକ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା ବିପ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ 'ନପୋଈ'ରେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦ ପରି ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦର ସମାବେଶ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥଟି କଳିକୋଟ ଅଞ୍ଚଳରୁ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଇକୋଳି ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ; ଏବଂ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ନକଲ ସମୟ ଶକାବ୍ଦ ୧୭୪୯ ବା ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୮୨୭ ରେ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାର ମୂଳରଚନା ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ କିମ୍ବା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ତେଣୁ 'ନ'ପୋଈ' 'ଶବ୍ଦ ପଦଆ' ଓ 'ରାମାର୍ଚ୍ଚନ ଚନ୍ଦ୍ରିକା' ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖକ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ବା କଣ୍ଠ ଦାସ [ନୀଳକଣ୍ଠ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ବା କଣ୍ଠ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା] ଙ୍କୁ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି, ଅନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଉପଲବ୍ଧ ହେବା ଯାଏ, ଚିହ୍ନିତ କରିପିବାରେ ଅସମୀଚୀନତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ନ' ଫୋଣ୍ଟ' ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ନଥିବାରୁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ମିଳୁଥିବା ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଆନୁମାନିକ ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ଦିଆ ଯାଇ ପାରେ ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ କୃଷ୍ଣ କାବ୍ୟର ରଚୟିତା ଦାଶରଥି ଦାଶ (୫) ନିଜ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ନାମ 'କଣ୍ଠଦାସ ଗୋସାଇଁ'ବୋଲି ସ୍ୱରଚିତ 'ବ୍ରଜବିହାର' ଗ୍ରନ୍ଥର ଦ୍ୱିତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଓ ଷଷ୍ଠ ବୋଲିରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

"ଗୁରୁଦେବ କଣ୍ଠ ଦାସ ପଦେ ସେବ ।"
(ଦ୍ୱିତୀୟ ବୋଲି)

× × ×

"କଣ୍ଠଦାସ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଚରଣ ଆଶ୍ରୟେ ।
ଦାଶରଥି ଦାସର ଯେ ସ୍ଫୁରିତ ହୃଦୟେ ।।"
(ଚତୁର୍ଥ ବୋଲି)

× × ×

"ଶ୍ରୀଗୁରୁ କଣ୍ଠଦାସ ଚରଣ ପ୍ରସାଦୁ ।"
(ଷଷ୍ଠ ବୋଲି)

ଦାଶରଥି ଦାଶ ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୭୧୬।୧୭ରେ 'ବ୍ରଜବିହାର' ଲେଖି ତହିଁରେ ନିଜ ଗୁରୁଦେବ କଣ୍ଠଦାସ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ନାମ

---

(୫) 'ନବ ଜୀବନ' ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷ ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ବ୍ରଜବିହାରର ରଚୟିତା ଦାଶରଥି ଦାସ' ଶୀର୍ଷକ ଆଲୋଚନା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଦାଶରଥିଙ୍କ ଗୁରୁ କଣ୍ଠଦାସ ଓ 'ନ' ପୋଥି' ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖକ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ବା କଣ୍ଠଦାସ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

'ବ୍ରଜବିହାର'ର ରଚନା ସମୟକୁ ଦାଶରଥି ଦାସଙ୍କୁ ଅନ୍ୟୂନ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲେ, ଯେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଗୁରୁଦେବ କଣ୍ଠଦାସଙ୍କୁ ଅନ୍ୟୂନ ୫୦ । ୬୦ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିବ; ଏବଂ ସେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା ରୂପେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିବେ । ଅନ୍ୟଥା ତାଙ୍କ ଚରଣକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି କେବେହେଲେ ଦାଶରଥି ଦାସ 'ବ୍ରଜବିହାର' ପରି ଏକ ବିରାଟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ନଥାନ୍ତେ ! ତେଣୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; କଣ୍ଠଦାସଙ୍କ ସମୟ ଅନ୍ତତଃ ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୬୫୦—୧୬୭୦ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ !

କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ; 'ନ'ପୋଥି'ରେ ବ୍ୟବହୃତ ଝୁଁରନ୍ତି, ଚଳବେ, ଅଇଲ, ସିଜନାର, ଅପୂବ, ଭ୍ରୁକୁନା, ଅବେଘର ଗୁଆଂର, ତିରଣ, ଜାଣିମେ, ଦୂବାଦ, ମୁରାଠ, ଘାପ୍ୟୁ, ନକ, ଜାଣିମି, ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦରୁ କବିଙ୍କ 'ନ'ପୋଥି' ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗର ରଚନାବୋଲି ଧାରଣା କରିହୁଏ । କବି 'ନ' ପୋଥି' ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗନ୍ତାଘର ପୂରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କର ଚିର ନମସ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ମୂଳ ପାଠରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା 'କ', 'ଖ' ଓ 'ଗ' ପୋଥିର ପାଠ ଭେଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, କବିଙ୍କ

ରଚନା ପରେ, ସମୟ ଅନୁସାରେ ବହୁ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡ଼ିକର ନକଲ କରାଯାଇ ଥିବାରୁ ଏପରି ପାଠ ଭେଦ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମ୍ପାଦନାରେ ମୂଳ-ପାଠରେ ଯଥାସମ୍ଭବ ବିଶୁଦ୍ଧ ପାଠ ଦିଆଯାଇ, ଆଲୋଚକ ମାନଙ୍କ କୌତୁହଳର ଉପଶମ ନିମିତ୍ତ ପାଦଟୀକାରେ ପାଠ ଭେଦ ଉଲ୍ଲେଖ କରା ଯାଇଛି ।

'କ' ପୋଥିରେ; 'ଖ' ଓ 'ଗ' ପୋଥି ଅପେକ୍ଷା ତୃତୀୟ ପୋଇର ଆରମ୍ଭରେ କେତେକ ଅଧିକ ପଦ ଥିବାର ଦେଖଯାଏ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି 'ନ'ପୋଇ' କାବ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଅଧିକ ପାଠ ନଥିବାରୁ ସେହି ଅଂଶତକ ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରକାଶନ ଲାଗି ଓଡ଼ିଶା-ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭାଗର ଉପମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସନ୍ତୋଷ କୁମାର ସାହୁ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଦେଶିକ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ତରଫରୁ ଏ ପ୍ରକାର ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଲାଗି ଯୋଜନା କରି ଓଡ଼ିଶାର ସୁଧୀସମାଜରେ ପ୍ରଶଂସାର ପାତ୍ର ହୋଇଛନ୍ତି ।

ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭାଗରେ ସେକ୍ରେଟେରୀ ତଥା ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାଳୀକଙ୍କର ସାମଲ; ଆଇ: ଏ: ଏସ୍ ମହୋଦୟ, ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡିକର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ମୋତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଅଠେଇଶି

ପରିଶେଷରେ; ଓଡ଼ିଶାରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ସହକାରୀ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ (Assistant Director) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅର୍ଜୁନ ଯୋଷୀ, ଏମ୍.ଏ. ଓ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ବିଭାଗର ସଂରକ୍ଷକ (Curator) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହେଶ ପ୍ରସାଦ ଦାଶ ଏମ୍. ଏ. ଏଭଳି ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶନ ଦିଗରେ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇ ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ସମ୍ପାଦନା କରିବା ଲାଗି ମୋତେ ଅନୁମତି ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସୁଯୋଗ ଦେଇଥିବାରୁ ମୁଁ ସେ ମହାଶୟ ଦ୍ୱୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିର ଋଣୀ।

ଇତି

ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ
ତା ୭-୩-୧୯୬୭

ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର
ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ
ଭୁବନେଶ୍ୱର—୧

ବିପ୍ର କଣ୍ଠୁ ଦାଶଙ୍କ

'ନ' ପୋଇ'

ପ୍ରଥମ ପୋଇ । ରାଗ—ମାଳବ

ଯେହୁ ବନେ ହରି ଚରନ୍ତି ବାଛୁରି
ସଙ୍ଗେ ଘେନି (୧) ବ୍ରଜ ଗୋପବାଳ ।
ଯୂଥ ଯୂଥ ହୋଇ ବନେବନେ ଯାଇ
ବୃନ୍ଦାବନେ ଯେକା (୨) ନନ୍ଦବାଳ ॥ ୧ ॥
ବନ ଶୋଭା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଂ ମଦନ ପୀଡ଼ିଲ
ରାଧା ଗୁଣ ଗୁଣି ଛନ ଛନ ।
ଦେଖିଲେଣ ଆଜ ନ ରହିବ ଲାଜ
ବିଚାର କରନ୍ତି ମନେ ମନ ॥ ୨ ॥
ଦନ୍ତରେ (୩) ତିରଣ ଧରିବ ଚରଣ
ଶରଣ ପଶିବ ତାରେ ମୁହିଂ ।

୧—ଧେନୁ (କ ଓ ଖ ପୋଥି ପାଠ) । ୨—ନନ୍ଦନାଳ (ଗ ପୋଥି ପାଠ) ।
୩—ଏ ପାଦଟି 'ଖ' ପୋଥିରେ ପଞ୍ଚମ ପଦରୂପେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

,

ବେଦନା ଜଣାଇଂ କହିବ ମଣାଇଂ
ଧରି ନ ଛାଡ଼ିବ ପାଦ ଦୁଇ ॥ ୩ ॥
କାଲି (୪) ଯାଉଥିଲି ଅନାଇ ରହିଲି
ମୁହିଂ ନ କହିଲି ମୋର ଦୋଷ ।
ମଦନ ଗଞ୍ଜଣି ବହେକ ହଜଇ
କହି ନ ପାରଇ ତାର ପାଶ ॥ ୪ ॥

ହୋଇ ବଡ଼ଲୋକ କଣିଲି ସେବକ
ଯେ ମୋତେ ରାଧାଙ୍କୁ ଦେବ ଆଣି ।
ନିରନ୍ତର ପାଶେ ଥିବ ତାର ଆଶେ
ସେବା କରୁଥିବ ମନ ଜାଣି ॥ ୫ ॥

ଯେଉଁକାଳେ ଭେଟିବ ଚରଣେ ଲୋଟିବ
ଉଠ ବୋଲନ୍ତେଣ ନ ଉଠିବ ।
ଯେବେ କରଧରି ତୋଳିବ ସୁନ୍ଦରୀ
ଉଠି କର ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇବ । ୬ ॥

ନ ପାଇବ ଯଦ ଝାସିବ କାଳନ୍ଦୀ
ଜୀବନ ହାରିବ ତାର ଲାଗି ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା ବଦନୀ କନେକ ବରଣୀ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁକୁମାରୀ କୋମଳାଙ୍ଗୀ ॥ ୭
ମଧ୍ୟା ଅତିକ୍ଷୀଣ ସ୍ତନ (୫) ଯଉବନ
ମୁକୁତା ହାରନ୍ତିଂ ଅଛି ଶୋଭି ।

୪—ବୁଲି (ଖ ପୋଥି ପାଠ) ୫—ପୀନ (କ, ଗ ପୋଥି ପାଠ)

ଭ୍ରୂଲତା କମାଣ ନୟନର ବାଣ,
ଧର ଯୋଗ ଟେକ ଯିବ ମୋକ୍ଷ ॥ ୮ ॥

ରାଧା ପ୍ରୀତି ଆଶେ (୧) ଗୋବିନ୍ଦ ଅବଶେ
ଝୁରଇ କଦମ୍ବ ତଳେ ବସି ।
ଚନ୍ଦ୍ରକଣ୍ଠ ଦାସ ଭଜେ ପୀତବାସ
ରାଧା ସମୀପକୁ ମନ ପେଷି ॥ ୯ ॥

—✱—

୧—ରାଧା ପ୍ରତ ଆଶେ (କ ଓ ଗ ପୋଥିପାଠ)
୨—କଦମ୍ବ ତରୁ ତଳେଣ ବସି (ଖ, ଗ ପୋଥି ପାଠ) ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପୋଇ

ଯେହ୍ନିକା ହୋଇ ରାଧା କନ୍ଦର୍ପରେ ବାଧା
କାଳନ୍ଦୀ କୂଳରେ ଅଚ୍ଛି ରହି ।
ସୁଗନ୍ଧ ଲଗାଇ ସ୍ନାହାନ (୧) କରଇ
କୂଳେ ଅଳଙ୍କାର ବାସ ଥୋଇ ॥ ୧ ॥

ଚିଲ ପକ୍ଷୀ ଥିଲା ବେଗେ ଝାମ୍ପଦେଲା
ମୁକୁତା ହାରକୁ ବୃକ୍ଷେ ଘେନ ।
ତରତର ହୋଇ ସ୍ନାହାନ ସାରଣ (୨)
ସୁବେଶ ହୋଇଲା (୩) ପୀନସ୍ତନୀ ॥ ୨ ॥

ବୁଦ୍ଧି ନ ଆସଇ ଚକିତେ ଅନାଇଂ
କି ବୋଲି ବୋଲିବେ ଘରେ ଯାଇଁ ।
ଶାଶୂ କି ବୋଲିବେ ନଣନ୍ଦ ଚଳିବେ (୪)
ଯେହ୍ନିକା ମୁଁ ଅଇଲି ଭାହ୍ନୁଂ ପାଇଁ ॥ ୩ ॥

ରୂପତେ ଗୋବିନ୍ଦ ଅନାଇଂ ଆନନ୍ଦ
କାତରେ କମ୍ପଇ (୫) ଛାୟା ଦନ୍ତେ ।

୧—ସ୍ରାହାନ (କ ପୋଥି ପାଠ) । ୨—ସାରଇ (କ ଓ ଖ ପୋଥି ପାଠ) ‘ସାରଇ’ ପଦ ଯୋଗରେ ଯମକ ରକ୍ଷା ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ସଙ୍ଗତ ହେଉ ନାହିଁ । ୩—ହୋଇଣ (କ ଓ ଖ ପୋଥି ପାଠ)।୪—ଚଳିବେ – ବିରକ୍ତ ହେବେ । ୫—କମ୍ପିତ (ଗ ପୋଥି ପାଠ)’

ଚରଣ ବଢ଼ାଇ ଲଜକୁଂ (୬) ମାଡ଼ଇ
ମଦନ ଶର ବନ୍ଧଇ (୭) ମର୍ମେ ॥ ୪ ॥

ବିଚକ୍ଷଣ ଶଠେ ମଦନ ଆରତେ
ଧୀରେ (୮) ଯାଇଂ ରାଧାପାଶେ ମିଳି ।
ମୋଟରେ ହସି ବୋଲନ୍ତି ସୁକେଶୀ (୯)
ଚାଲି ଦେଖାଇଲି ମୋତିମାଳୀ ॥ ୫ ॥

ଆଣିଦେଲେ ଅମ୍ଭେ କସଦେବ ତୁମ୍ଭେ
ସତ୍ୟକର କହ ଜଳ ଛୁଇଂ ।
ପାଇଲେ ଉଷତ (୧୦) ପାଶୋର ଆରତ
ନପୂଣ (୧୧) ହୋଇବ ବୃନ୍ଦମୁହାଂ ॥ ୬ ॥

ହରବାଣୀ ଶୁଣି ଅବୋଧ ତରୁଣୀ
ସିଉକାର କର ପୋତି ମଥା ।
ଆହାବାପ ଭାଇ କହିଲ କାହାଇଂ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅପୂର୍ବ କେଉଁ କଥା ॥ ୭ ॥

୬—ଲଜ ନ ମାଡ଼ଇ (ଗ ପୋଥିପାଠ) । ୭—ପୀଡ଼ଇ ମଦନଶର ମର୍ମେ (କ ଓ ଖ ପୋଥି ପାଠ) । ୮—ଧୀରେ ଧୀରେ (ଖ ପୋଥି ପାଠ) । ୯—'ବୋଲନ୍ତି ସୁକେଶୀ' ସ୍ଥଳରେ 'କ' ଓ 'ଖ' ପୋଥିରେ 'ଶୁଣ ଗୋ ସୁକେଶି' ବୋଲି ଅଛି । ତାହାଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ପାଦଟି କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉକ୍ତି ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ୁଛି, ଏବଂ 'ଗ' ପୋଥିପାଠ ଫଳରେ ତାହା ରାଧାଙ୍କ ଉକ୍ତି । ୧୦—ହଷତ—ଆନନ୍ଦିତ । ୧୧—'ନଷ୍ଟ ନୁହଂ ଗୋ ବୃନ୍ଦମୁହାଂ (କ ଓ ଖ ପୋଥି ପାଠ) ଏ ପାଦଟି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି । ଏହାର ଅନ୍ୱୟ ହେଉଛି—ବୃନ୍ଦମୁହାଂ (ହାର) ପାଇଲେ ନପୂଣ (ଅର୍ଥାତ୍ କାଲେ ଅବା) ଆରତ ପାଶୋର, ହୃଷ୍ଟ ହୋଇବ' ।

ସତ୍ୟକଲ ମୁଣ୍ଡଂ ହାରମୋତେ ଦେଇ
ନଣନ୍ଦ ଦ୍ୱନ୍ଦରୁ (୧୨) ପାରକର ।
ଅଷ୍ଟମୂଢ଼ (୧୩) ମନ୍ଦ ନିରନ୍ତରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ
କରଚ କଲୁଷ ଭାଷା ତାର ॥ ୮ ॥

ଶାଶୂଙ୍କ ଗଞ୍ଜଣା ଯେତେକ ଭ୍ରୁଛନା (୧୪)
କାହା (୧୫) ବାପବେଳେ ସହେ ତାହା
ବିପ୍ରକଣ୍ଠ ଦାସ ଭଜେ ପୀତବାସ
ରାଧା (୧୬) କଲେ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ଯାହା ॥ ୯ ॥

—*—

୧୨—ଦଣ୍ଡରୁ (କ ପୋଥି ପାଠ) । ୧୩—ଅଷ୍ଟବଡ଼ମନ୍ଦ (କ ଓ ଗ ପୋଥି ପାଠ) । ୧୪—ଭ୍ରୁଛନା – ଭର୍ତ୍ସନା । ୧୫—'କାହା ବାପା ସନ୍ଧବ' ଏହି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ । ଯେପରି—ଅରେମାନ, ଏଭଳି ପ୍ରୟୋଗ ଅଦ୍ୟାପି ଲୋକମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ୧୬—'କହିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଶେ ଯାହା' (କ ପୋଥି ପାଠ) । 'ରାଧାକହେ କହି ପାଶେ ଯାହା' (ଖ ପୋଥି ପାଠ) ।

ତୃତୀୟ ପୋଈ

ଏମନ୍ତେ ବୋଲି ହରି ତରୁତଳେ ମିଳି
ପକ୍ଷୀକି ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ।
ଛାଡ଼ି ମୋତିମାଳ ଉଡ଼ିଗଲା ଚିଲ
ଖସିଣ ପଡ଼ିଲା ବୃକ୍ଷ ପରୁ ॥ ୧ ॥

କରେ ମୋତିମାଳ ଘେନି ନନ୍ଦବାଳ
ରାଧିକା ଗଳାରେ ନେଇ (୧) ଦେଲେ ।
ଲାଜ ଭୟ ମିଶି ଅନୁରାଗେ ବସି
କରଯୋଡ଼ି ପୁଣ ଜଣାଇଲେ ॥ ୨ ॥

କହୁଅଛ ଯାହା ହୋଇବକି ତାହା
ସତ୍ୟ ବଚନ କି ହେବ ଆନ ।
ଜଗିଥାଇଁ ବାଟ ନପାଇଣ ଭେଟ
ଦୈବମତି ଗଲା ପ୍ରତିଦିନ ॥ ୩ ॥

ଆଜର ଦିବସ ହେବ ମୋତେ ଯଶ
ଭେଟିଛୁ ତରୁଣୀ ଶିରୋମଣି ।
କାମିକାମଅଙ୍ଗି ଯାହା (୨) ମଗାମଗି
ଫେଡ଼ି (୩) କି କହିବ ପୀନସ୍ତନି ॥ ୪ ॥

ନବରସବନ୍ତ ! ମୋହିଲୁ ମୋ ମତି
ମଦନଶରରେ ତନୁଘାରି ।

୧—ଲମ୍ବାଇଲେ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ୨—ତରଳ ଅପାଙ୍ଗି ! (ଗ ପୋଥିପାଠ) ।
୩—ଫେଡ଼ି ନ କହିଲ (ଗ ପୋଥି ପାଠ) ।

ହସି (୪) କହ କଥା ଫିଟୁ ମନ ବ୍ୟଥା
କାମଦେବ ଯାଉ ଅପସର ॥ ୫ ॥

ଗୋବିନ୍ଦ ବଚନ ଶୁଣି ଛନ୍ନ ଛନ୍ନ
ତରୁଣୀର ମନେ ଗରୁ ଦୁଃଖ (୫) ।
ଚନୁଝମଝମ ହସ୍ପା ଦମ ଦମ
ଚମଚମ (୬) କଲା ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ॥ ୬ ॥

ଚକଚେ ଗୃହଂଇ (୭) ବୁଦ୍ଧି ନହଣଇ
ନିଃଶ୍ୱାସ ବହଇ ଖରତରେ ।
କାତରେ କମ୍ପଇ ନିଷ୍ଠୁରେ କହଇ
ସେ ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଲା କାହ୍ନୁଂ ଚୋଟରେ ॥ ୭ ॥

ବାଳୁତ ନନ୍ଦନ କାଲି ତୋ ଜନମ
ଅବେଶର କଥା କହୁ ବଡ଼ି ।
ନନ୍ଦକୁ କହିବ ଘୁଟ ଖୁଆଇବ
କାହ୍ନୁଂ ତୁ ଶିଖିଲୁ ସେ ଚେପଡ଼ ॥ ୮ ॥

୪—ଫେଡ଼ି କହ କଥା (ଗ ପୋଥି ପାଠ) । ୫—'ଗୋବିନ୍ଦ ବଚନେ ତରୁଣୀ ବଚନ ଶୁଣି ଛନ୍ନ ଛନ୍ନ ଗରୁଦୁଃଖେ'' (କ ଓ ଗ ପୋଥି ପାଠ) । ୬—ଏହି ଯମକ 'କ' ପୋଥିରେ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଛି । ୭—ଅନାଇଁ (ଗ ପୋଥି ପାଠ) ।

କି କହିବି ତୋତେ କିସ ଲଜ ମୋତେ
ଶୁଣିଲ ଅଭାଗ୍ୟ ମୋର ସ୍ନେହ ।
ବିପ୍ରକଣ୍ଠୁଦାସ ଭଜେ ପୀତବାସ
(ରାଧା) (୮) ମୁଖଡପୋଡି ଗଣ୍ଡେ କରଦେଇ ॥ ୯ ॥

—*—

୮—'ମୁଖପୋଥି ଗଣ୍ଡେ କର ଦେଇ' ଏହି ଅଂଶଟିକହିଁ ଛନ୍ଦ ନିୟମ ପ୍ରତି ଅନୁକୂଳ । କିନ୍ତୁ ତିନିଖଣ୍ଡି ଯାକ ପୋଥିରେ 'ରାଧା' ଶବ୍ଦ ଯୋଡାଯାଇଛି । ତାହା ଦ୍ୱାରା ଛନ୍ଦଭଙ୍ଗ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ 'ରାଧା' ଶବ୍ଦ ଯୋଗ ନକଲେ ବିପ୍ର 'କଣ୍ଠୁଦାସ' ସହିତ 'ମୁଖ ପୋଡି ଗଣ୍ଡେ କରଦେଇ'ର ଅନ୍ୱୟ ହୋଇଯିବ ।

ଚତୁର୍ଥ ପୋଈ

କାଲେ ତୁ ନାରୀ ଖାଇବଇଂ ବିଷ
ଜୀବନ (୧) ହାରିବ ତୋର ଲାଗି ।
ସ୍ତ୍ରୀରକ ପୁରୁଷ ହତ୍ୟା ବଡ଼ ଦୋଷ
କି ଯଶ ପାଇବୁ ଆଶା ଭାଙ୍ଗି ॥ ୧ ॥
ତୁ ତ ଗୁଣବନ୍ତୀ ବିବେକ ଯୁବତୀ
ବୃଷଭାନୁ ନୃପରାଜା ଝିଅ ।
ଆଜ ତୋ ଚରଣେ ପଶିଲି ଶରଣ
ମୁହିଂ ଯୋଗେ (୨) ନନ୍ଦ ରାଜା ପୁଅ ॥ ୨ ॥
ରଖ ବା (୩) ନ ରଖ ମୁଂ ତୋ କିଣା ଲୋକ
ଚୁମ୍ବ ଦେଇ କାମ ଉପୁ ଖଣ୍ଡ ।
ଅଙ୍ଗେ ନଖକ୍ଷତ ଗଣ୍ଡେ ଦନ୍ତଘାତ
ଉରଜେ ଲଗାଇ ଭୁଜେ ଛନ୍ଦ (୪) ॥ ୩ ॥
ଛାଡ଼ ସର୍ବ ଲାଜ କହିଲଇଂ ଆଜ
ଚାଲ ସଖି କୁଞ୍ଜବନ ଯିବା ।
ଯେତେ ବୋଲି ହରି ପଣନ୍ତ ଓଟାରି
ଆସ ସଖି ଦେନ ମୋର ସେବା ॥ ୪ ।

୧—ଜନ୍ତୟେଂ ମରିବ (ଖ ପୋଥି ପାଠ) । ୨—ଗୋପେ (କ ଓ ଖ ପୋଥି ପାଠ) । ୩—ରଖ ବାରେ ରଖ (କ ପୋଥି ପାଠ) ୪—'ଭୁଜେଭିଡ଼' ଉତ୍କୋଟିଯାକ ପୋଥିର ପାଠ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର 'ଣ୍ଡ' ଥିବାରୁ ଏ ପାଦର ଶେଷରେ 'ଭିଡ଼' ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ଛନ୍ଦ' ହେବା ଅଧିକ ସଙ୍ଗତ ।

କୋପେ (୫) ସେ ଚଞ୍ଚଳ ଛଡ଼ାଇ ଅଞ୍ଚଳ
ଗୁରୁତର କୋପେ ତରତରେ ।
ସଜମା ଆସିବେ ଦେଖି କ ଭାସିବେ
କ ଦଣ୍ଡ କହ୍ଲାଇ ଦେଉ ମୋରେ ॥ ୫ ॥

ନଣନ୍ଦ ଶୁଣିବ ଧିକ୍‌କାର ବୋଲିବ
ଦୋଷୀ ହୋଇବ ସବୁଭୁଣ୍ଡେ ।
ଲୋକ ଲଜ କଥା ମରଣର ବ୍ୟଥା
ଆଜ କ ଭୁଲିବ ଗୋପଦାଣ୍ଡେ (୬) ॥ ୬ ॥

ଦୁଷ୍ଟ କଂସରଜା ବଡ଼ାଇ (୭) ତରଜା
ଜାଣିଲେ ସେ ଘର ନେବ ବନ୍ଧି ।
ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଧରିବ ସମ୍ପଦ ସାରିବ
ତୋହ ଯୋଗୁଂ ନାଶ ଯିବ ମୁହିଂ ॥ ୭ ॥

ବାଛୁରୀ ଚରାଉ ବନେ ଭାତ ଖାଉ
ନନ୍ଦଘରେ ରହୁଥାଇ ପଣେ ।
ମାଗୁ ଯା ବଚନେ ଜାଣୁ କ ସ୍ୱପନେ
ହୋଉଛୁ ନାଗର ଗୋପେ ଜଣେ ॥ ୮ ॥

୫—"କ୍ରୋଧ ଗରୁତର ଛଡ଼ାଇ ଅଞ୍ଚଳ, ଚଞ୍ଚଳ କହଇ ଖରତରେ"
(ଖ ଓ ଗ ପୋଥିପାଠ)
୬—'ଖ' ପୋଥି ପାଦ ଦୁଇଟିର ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଛୁ ।
ଯଥା:-—ଲୋକ ଲଜ............ ....।
ନଣନ୍ଦ ଶୁଣିବ.....................॥
୭—ବଡାଇ = ବଡ଼ପଣ । ତରଜା = ଗର୍ବ ।

ନାନା ଛବ ହୋଇ ମୋହମା ଲଗାଇ
ପର କୁଳବଧୂ ହର (୮) ଲୋଡ଼ୁ ।
ବପ୍ର କଣ୍ଠ ଦାସ ଭଜେ ପୀତବାସ
(୯) ରାଧା ବୋଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ଛୁଡ଼ପଡ଼ୁ ॥ ୯ ॥

—*—

୮—ହର ଲୋଡ଼ୁ = ହରଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରୁ ।

୯— ଢନୋଟିଯାକ ପୋଥିରେ 'ଆକାଶ ଛୁଡ଼ପଡ଼ୁ' ଅଛି । କିନ୍ତୁ 'ଆକାଶ' ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ଏଠାରେ ଛନ୍ଦଭଙ୍ଗ ହେଉଛି ।

ପଞ୍ଚମ ପୋଈ

ପୁଣି ବେଣୁଧର ଯୋଡ଼ ବେନିକର
କୋମଳେ (୧) କହନ୍ତ ଗୃଷ୍ଟୁବାଣୀ ।
ମୁହିଂ ଗଲେ ନାଶ ପାଇବୁ କ ଯଶ
କେତେ ହେବଂ ନିଘଣ କରୁ ପୁଣି ॥ ୧ ॥
ଫାନ୍ଦରେ ପକାଇ (୨) ଦ୍ୱନ୍ଦରେ ରଖାଇ
ଯେବେ ଯିବୁ ସଖି ଦେଇ ପିଠି ।
ଚୋର(୩) ବିଚ୍ଛେଦରେ ବିରହ କାଳରେ
ମଦନ କରିବ ଶର ବୃଷ୍ଟି ॥ ୨ ॥
କାମଭରେ କୋଳ କରନ୍ତେ ଗୋପାଳ
ଆଡ଼ ହୋଇ ରାଧା ଗଲେ ଖସି ।
ଅଣ୍ଡ (୪) ମୂଢ଼ମନ୍ଦ ଅଟୁରେ ଗୋବିନ୍ଦ
ଭଲଲୋକ ସଙ୍ଗେ ନାହୁଂ ବସି ॥ ୩ ॥
ନାନାଛଳ(୫) ହୋଉ ମୋହନୀ ଲଗାଉ
ବଳେ ହରି ଲୋଡ଼ୁ ପରନାରୀ ।
ପବନକୁ ଫାନ୍ଦ ଗଗନର ଚାନ୍ଦ
ସ୍ପୃହା ଲୋଡ଼ୁ ଅଛୁ କରେ ଧରି ॥ ୪ ॥

୧—କୋକିଳ (କ ପୋଥି ପାଠ) । ୨—ବନ୍ଧନେ (ଖ ପୋଥି ପାଠ) ।
୩—'ତୋହ ସଙ୍ଗ ଛଳେ ବିରହ ଅନଳେ' (ଗ ପୋଥି ପାଠ) ।
୪—'ଅନ୍ଧ ମନ୍ଦ ମୂଢ଼ ଅଟୁରେ ଗହ୍ନଡ଼' (କ ପୋଥି ପାଠ) ।
'ଅନ୍ଧ ମୂଢ଼ମନ୍ଦ ଗୁଆଁର ଯୁବତୀ, ଭଲ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ନାହୁଂ ବସି ।' (ଗ ପୋଥିପାଠ) । 'ଗ' ପୋଥିପାଠ କବିଙ୍କ ଉକ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ରାଧାଙ୍କ ଉକ୍ତି ସମୀଚୀନ ।
୫—'ପୁରାଣରେ ଯାହା ଶୁଣିନାହୁଂ ତାହା' (କ ଓ ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

ଦନ୍ତରେ ତରଣି ଧରଣି ଚରଣି
ଶୋଇ ନ ଉଠିଲେ ନନ୍ଦ(୬) ନାନ ।
ଅତି କ୍ରୋଧଭରେ କମ୍ପଇ କାତରେ
ସିଞ୍ଝାଡ଼ି ଚରଣ ଗଲ୍ପୂଣ (୭) ॥ ୫ ।

ଝୁଣ୍ଟିଆ(୮) କପୋଳେ(୯ ବାଜ ଝରି ଝର
ରୁଧିର ବହଇ ଖରତରେ(୧୦) ।
ପୀତବାସେ ଘୁଡେ ମନଗରୁ ତାପେ (୧୧)
ବଷାଦେ ବସିଲେ ମାଧମୂଳେ(୧୨) ॥ ୬ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା (୧୩) ଖେଦଭରେ ଚାପଇ ଶଯ୍ୟାରେ
ଦାରୁଣ ଯୁବତୀ କଲ ଯାହା ।
ଲୋଚନ ବହଇ ମଦନ (୧୪) ଦହଇ
ପୁଣ ପୁଣ ଚଉେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାହା ॥ ୭ ।

୬—ନନ୍ଦବାଳ (ଖ ପୋଥିପାଠ) । ୭—ଗଳ୍ପ ତଳ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

୮—ଝୁଣ୍ଟିଆ=ପାଦଭୂଷଣ । ଏହା ପୂର୍ବକାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଭିଜାତ୍ୟ ଭୂଷଣ ରୂପେ ପରିଚିତ । ଏହାକୁ ପାଦରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଚାଲିଲେ ରୁଣୁଝୁଣୁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।

୯—କପାଳେ (ଖ ପୋଥିପାଠ) । କପୋଳ-ଗଣ୍ଡ, କପାଳ—ମସ୍ତକର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ, ଉଭୟ ପଦ ସଙ୍ଗତ ।

୧୦—"ଝୁଣ୍ଟିଆ କପାଳେ ବାଜଣ ରୁଧିର, ଝରଝର ବହେ ଖରତରେ" (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

୧୧—ଅନୁତାପେ (ଖ ପୋଥିପାଠ) । ୧୨—କଦମ୍ବମୂଳେ (କ ପୋଥିପାଠ) ବୃକ୍ଷମୂଳେ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

୧୩—ଚନ୍ଦ୍ର (ଗ ପୋଥିପାଠ) । ୧୪—ହୃଦୟ (କ ଓ ଖ ପୋଥିପାଠ)

ପାଇଥିଲେ ଧନ ଦରିଦ୍ର ଯେସନ
ହରାଇ ତେସନ ପୁଣି ହୋୟେ ।
ଛଳ ନ ବସଇ (୧୫) ତା ଭାବେ ରସଇ
ଆହା ରସବନ୍ତ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ ! ॥ ୮ ।
କୋମଳ ଚରଣ କପୋଳେ ବାଜଣ
ନ ପୃଣ ସଜନୀ (୧୬) ପାୟେ ବ୍ୟଥା ।
ବିପ୍ର କଣ୍ଠୁ ଦାସ ଭଜେ ପୀତବାସ
ସୁମରି (୧୭) ମନେ ରାଧିକା କଥା ॥ ୯ ।

—✳—

୧୫—ଛନକ ବସଇ (ଖ ପୋଥିପାଠ) । ୧୬—ସୁନ୍ଦରୀ (କ ପୋଥିପାଠ) ।
୧୭—'ହରି ମନେ ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ନେହ କଥା' (ଗ ପୋଥିପାଠ) ।
'ହରି କ୍ଷୋଭ ମନେ କରେ ଚନ୍ଦ୍ରା' (ଖ ପୋଥି ପାଠ) ।

ଷଷ୍ଠ ଚୌତିଶା

ପଞ୍ଚଶରେ ପୂଜି ରାଧା (୧)ନାମ ଦେଇ

ମୂରଲୀ ଲଗାଇ ବିମ୍ବାଧରେ ।

ରାଧିକା ରାଧିକା ମୋ ପ୍ରାଣ ଅଧିକା

ବିପଞ୍ଚିତ ଶୁଭେ ଗୋପପୁରେ ॥ ୧ ॥

ନିଜପୁରେ ରାଣୀ ପଲଙ୍କରେ ଶୋଇ

ମନେ (୨) ଦୁଃଖ ପାଇ ଗରୁଚାପ ।

ମୂରଲୀ ଶୁଣିଲା ଚମକ ପଡ଼ିଲା

ଆନ୍ତମିତ୍ର (୩) ହୃଦେ ଫୁଲଚାପ ॥ ୨ ॥

ନାଗର ସନ୍ଧାନ ମରମେ ଭେଦଇ

ଅଥିର ହୋଇଣ କମଳାପ୍ରେ ।

କେଶବାସ ଫିଟି ଅବନୀ(୪)ରେ ଲୋଟି

ଚନ୍ଦନ(୫)କର୍ପୂର ବିଷ ପ୍ରାୟେ ॥ ୩ ॥

୧—ମନେମନେ (ଗ ପୋଥିପାଠ) ; ରାଧାରୂପ (କ ପୋଥିପାଠ) ।
୨—'ମନେକରି ଗରୁଡର ଚାପ' (କ ଓ ଖ ପୋଥିପାଠ) ।
୩—'ଆମନ୍ତ୍ର ମଦନ ଶର ରୂପ' (ଖ ପୋଥିପାଠ) ; 'ଆମନ୍ତ୍ରେ ମଦନ ଗରୁ-ଚାପ (କ ପୋଥିପାଠ) । ୪—ଭୂମିରେଣ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।
୫—ଚନ୍ଦନ କସ୍ତୁରୀ (କ ପୋଥିପାଠ) ।

ମଳୟ ପବନ ଅନଳ ପବନ
ଅମୀୟ ବଚନ (୬) ନରୁଚଇ ।
ହଂସୁଳୀ (୭) ତେଜଇ ଭୂମିରେ ଗଡ଼ଇ
ଉଠିଲେ ପଡ଼ଇ ମୋହଯାଇ ॥ ୪ ॥
ଦେଖି ଦୂତୀ ସଖୀ ମନେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ
ଗୁପତ ବେଦନା ଜାଣିତାର ।
ଆଶ୍ୱାସନା କରି ଅବଖଣ୍ଡୁ ତୋଳି
ପଚାରଇ ସଖି ! କସ ତୋର ॥ ୫ ॥
ବଚନ ନ କହୁ ଛନ ଛନ ହୋଇ
ବାଉଳ (୮) ପରାଏ ତୋର ଗତି ।
ପଲଙ୍କେ ନରହୁ ଘର କୁଳବଧୂ (୯)
କାହିଂ ରଖିଅଛୁ ତୋର ମତି ॥ ୬ ॥
ଘରହିଂ ନ ମଣୁ ସଖୀକ ନଗଣୁ
ଭଲ ପ୍ରାପ୍ତ ମୋତେ ହ ଶୁନାହିଂ ।
ତର ତର ହୋଇ ଅଇଲୁ ଯେ(୧୦) ଧାଇଂ
ଫୁଲ ତୋଳୁ ଥିଲୁ ବନେ ଯାଇଂ ॥ ୭ ॥
ଆସିଣ ଲେଉଡ଼ଲ ଭେଟ ନପାଇଲି
ମନକୁ ଲାଗିଲା ଗରୁବ୍ୟଥା ।
ଦେଖିବାର ପାଇଂ ଅଇଲି ମୁଂ ଧାଇଂ
ଯେବ୍ହା ପୁଣ ତୋର କେଉଂ କଥା ॥ ୮ ॥

୬—ଅଶନବ୍ୟସନ (ଖ ପୋଥିପାଠ) 'ପଜାର ମାର ତ ନ ରୁଚଇ' (କ ପୋଥିପାଠ) । ୭—'ଭୂମିରେଂ ପଡ଼ଇ ହଂସୁଳୀ ଏଡଇ' (କ ପୋଥିପାଠ) । ୮—ବାଳୁତ (ଖ ଓ ଗ ପୋଥିପାଠ) । ୯—'ହାରହିଂ ନବହି' (ଖ ପୋଥିପାଠ) । ୧୦—ଗାଧୋଇ (ଖ ପୋଥିପାଠ)

ସଚକର କହ କସ ହେଲା ଦେହ
ବନେ ଊଶଲୁ କ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି !
ବପ୍ରକଣ୍ଠ ଦାସ ଭଜେ ପୀତ(୧୧)ବାସ
ଦେଖି ଘାନ(୧୨)ଦାସ ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥୯॥

—*—

୧୧—'ବପ୍ରକଣ୍ଠ ଦାସ ଚରଣଙ୍କୁ ଆସ' (କ ଓ ଗ ପୋଥିପାଠ) ।
୧୨—ଦୁଃଖୀଘାନ ଦାସ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

ସପ୍ତମ ପୋଈ

କିବୁଦ୍ଧି କରିବ କେମନ୍ତେ ଛରିବି
ନାମଧରି ଗ୍ଳବେ (୧) ପଞ୍ଜରରେ ।
ମୋ ନାମ(୨) ଶୁଣିମେ ସର୍ବେଦେହଂ ଜାଣିମେ
କେମନ୍ତେ ରହିବ ଗୋପପୁରେ ॥ ୧ ॥

ନଣନ୍ଦ(୩) ଶୁଣିବ ଧିକ୍କାର ବୋଲିବ
କେମନ୍ତେ ଚାହିଂବ କାହ୍ନା ମୁଖ ।
କୁଳରେ କଳଙ୍କ ଜାଇବାର ଧିକ
ମରିବାର ସଖି ବଡ଼ ସୁଖ ॥ ୨ ॥

୧—ବାଏ (କ ପୋଥି ପାଠ) ; ଗୁଇ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।
୨—'ଧନ୍ଦର୍ପ ଖଙ୍ଗଇ ବିବେକ ହରାଇ
ମାନଭେଜ ମନେ ମନ୍ଦହରେ' । (କ ପୋଥିପାଠ) ।
'ମଦନ ଗଞ୍ଜାଇ ବିବେକ ହଜଇ
ମାନଭେଜ ମନଦୁଃଖହରେ' । (ଖ ପୋଥି ପାଠ) ।
୩—'ମୋନାମ ଶୁଣିଲେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଲେ' (କ ପୋଥିପାଠ) ।
ସ୍ୱଫଦବାଉଲେ ମୋ ନାମ ଡାକଲେ' (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

ଚିତ୍ତ ବଚଳିତ ନୋହେ ନିବାରିତ
　　ତାର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ମନଛେଦେ ।
ବିକାର ବାଧଇ ମଦନ ସାଧଇ
　　ରହି ନ ପାରଇ ବେଣୁ ନାଦେ ॥ ୩ ॥

ନିନ୍ଦନ୍ତୁ ବାନ୍ଧବେ ଗୁରୁଜନ ସର୍ବେ
　　ତେଜନ୍ତୁ ଗଞ୍ଜନ୍ତୁ ଅବା କେତେ ।
ଦୁର୍ବାଦ ଦୂଷଣ ବଜାଇ ଘୋଷଣ
　　ବାଛନ୍ତୁ ପଞ୍ଚକେ ଗୋପେ ଯେତେ ॥ ୪ ॥
ମିଳ(୪)ପୀତ ତନୁ ନଯାଇ ମୋ ମନୁ
　　କ୍ଷଣେ ଚିତ୍ତ ନଉହେ ସଦନେ (୫) ।
ଗୁଡ଼(୬)ଦୁଇକୁଳ ଭ୍ରସି କାମଜଳ
　　ଲଗାଅ(୭) ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦପଦ୍ମେ ॥ ୫ ॥

ଶତେକ କପାଟ କଳଣ ଆକଟ
　　ରଖି(୮) ନପାରିବେ ଗୋପେ ଯେତେ ।
ନନ୍ଦରଜାଶିଷ କାଳକୂଟ ବିଷ
　　ଦୁଇରୁ କଥାଏ ଦିଅ ମୋତେ ॥ ୬ ॥

୪—ହିମିହିମି (କ ଓ ଗ ପୋଥିପାଠ) । ୫—ସଦ୍ମେ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।
୬—ଗୁଡ଼ବଇଂ କୁଳ (ଖ ପୋଥିପାଠ) । ୭—ଲଗାଇ (କ ପୋଥିପାଠ) ।
୮—'ଜଗି ନପାରିବେ ଏଥେ ମତେ' (ଖ ପୋଥିପାଠ) ; 'ରଖିନପାରିବେ ଏଥେ ମତେ' (କ ପୋଥିପାଠ) ।

ଶୁଣିଣ ଦୂତିକା ହୋଇଣ ଚାଟିକା
ଗାଲେ ହସ୍ତ ଦେଇ କହୁଅଛି ।
ନବକୁଳବତୀ ପତିପ୍ରାଣା ସତୀ
କାହୁଂ ତୋ ପ୍ରେ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଫୁରୁଅଛି ॥ ୭ ॥
କୁଳରେ କଳଙ୍କୀ ହୋଇବୁରେ ସଖି !
କି ବୋଲ ବୋଲିବେ ଗୋପ ଲୋକେ ।
କହୁ ଯେ ମୁରଟ(୯) କାହ୍ନିଂଗଲି ଆଣି
କାମ ନୂଆଂଇଲି ବେଣୁଡାକେ ॥ ୮ ॥
ନନ୍ଦର ତନୟେ ଚରଣେ ବିନୟେ
କଲେ ଯେ ନକଲୁ ଦୟାଟାରେ ।
ବପ୍ରକଣ୍ଠଦାସ ଭଜେ (୧୦) ପୀତବାସ
ଦୀନ ଦାସ ବୋଲେ (୧୧) ଯାଅବାରେ ॥ ୯ ॥

—✳—

୯—ମୁରଟ = ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗି ପୂର୍ବକ ସ୍ୱହାଣି ।
୧୦—'ଚରଣେ ଆସ' (ଖ ପୋଥିପାଠ)
୧୧—'ସଖି ବନସ୍ଥରେ ଯାଅବାରେ' (କ ପୋଥିପାଠ) ।

ଅଷ୍ଟମ ପୋଈ

ବଦନ ଶୁଖାଇ ଲୋତକ ଗଡ଼ାଇ (୧)
ସ୍ନେକାନ୍ତେ କମ୍ପାଇଂ ଚନ୍ଦ୍ରାକର ।
କଠୋରତ ହୋଇଲ କେ କସ ବୋଇଲ
ଆହା ବାପଙ୍କର ଧନ ମୋର ॥ ୧ ॥
ଲୁଚପାଇ କନା ଠୋଦର ବେଦନା
ରକ୍କୁଣୀ ସଙ୍ଗାଳ କହ ମୋତେ ।
ମୂରଲ୍ଲି ବଜାଅ କାହାନାମ ଘେଉ (୨)
ବିକଳ ମାଡ଼ଇ କହ ମୋତେ ॥ ୨ ॥
ଶୁଣି ନନ୍ଦସୁତ ହୋଇଣ ଉଷତ (୩)
ଅଧରୁ ମୂରଲ୍ଲି ରଖି କହେ ।
ଶୁଣ ତୁ ଦୂତିକା ମୋ ପ୍ରାଣ ଅଧିକା
ପଡ଼ିଲ ମଦନଶର ଘାପ୍ତେ [୪] ॥ ୩ ॥
ବାଜ ନି-କ [୫] ଲୀଳା ଜୀବନ ରଖିଲ
ଘାରି ହୋଇ ଅଛୁ ଘାଉଲଗି ।
ରାଧାନାମ (୬)ରଇ ମୂରଲ୍ଲି ବଜାଇ
ଦୁଃଖ ରହିଅଛୁ କାମଭ୍ରଗୀ (୭) ॥ ୪ ॥

୧—ପକାଇ (ଗ ପୋଥିପାଠ) । 'ଲୋତକ ଗଡ଼ାଇବା' ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ ମାତ୍ର 'ଲୋତକ ପକାଇବା' ପ୍ରୟୋଗ ନାହିଁ । ୨—ଘେଉ—ବଜାଅ ।
୩—ଉଷତ—ଆନନ୍ଦିତ । ୪—ଘାପ୍ତେ—ଆଘାତରେ ।
୫—'ବାଜନିକଲୀଳା' ଉଚ୍ଚୋକ୍ତି ଯାକ ପୋଥିର ପାଠ ସମାନ । ଏ ଶବ୍ଦ-ଗୁଚ୍ଛର ଅର୍ଥ ଆଦୌ ସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ ।
୬—'ରାଧାନାମଧରି' (ଗ ପୋଥିପାଠ); 'ରାଧାନାମେ ମୁଦ୍ଧ' (ଖ ପୋଥିପାଠ)
୭—କାମଯାଗି (ଗ ପୋଥିପାଠ) ।

ଧନ୍ୟ ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ୱରୁ ମନୋହାରୀ
ମଦନବ୍ୟାଧିକ ମଉଷୋଧି ।
ଭେଟିଲ ସ୍ୱେକାନ୍ତେ କହ୍ନାଇଙ୍କୁ କେତେ
ନ ଘେନ ହରଲ ମନବୁଦ୍ଧି (୮) ॥ ୫ ॥

ମହତ ସରଇ ବବେକ ହଜାଇ
ମରମ କହ୍ୱଣ ଅଭ୍ଲେ ହେଲ ।
ଦନ୍ତରେ ତିରଣ ଧରଲ ଚରଣ
ଫିଙ୍ଗି ପକାଇଣ ଝୁଣ୍ଟିଗଲ (୯) ॥ ୬ ॥

ରୁଧିର ଲଲାଟ ହେଲ ପୀତପଟ
ତେଣୁ ହେଲ ସଖି ନିରମାଜି ।
ଶରଣ ନରଖି ଦୂରକଲ ସଖୀ
କ କଲ ପୁଣ ସେ ଶଶିମୁଖୀ[୧୦] ॥ ୭ ॥

ଶୁଣ ତୁ ଅଚ୍ୟୁତ ମୁରଲୀର ଗୀତ
ଶୁଣି ସେ ଉଚାଟ ନୃପ ସୁତା ।
ଭୂମିରେ(୧୧) ଗଡ଼ଇ ଉଠିଲେ ପଡ଼ଇ
ଅପୂର୍ବ ମଣିଲ ତାର କଥା ॥ ୮ ॥

୮—'ଦେଖିଲ ସ୍ୱେକାନ୍ତେ......ତାଳଗି ସରଲ ମୋର ବୁଦ୍ଧି' (ଗ ପୋଥି-ପାଠ) । ୯—ଏ ପାଦଟି 'ଗ' ପୋଥିରେ ନବମ ପଦରେ ଅଛି ।
୧୦—'ଶରଣ ନରଖି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ' (ଘ ପୋଥିପାଠ); କ କଲ ପୁଣ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ' (କ ପୋଥିପାଠ) ।
୧୧—'କ୍ଷଣକେ ଲେଉଟଇ' (କ ପୋଥିପାଠ) ।

ମଦନ(୧୨) ଅନଳ ଜଳଇ ଶରୀର
ବେଣୁଧ୍ୱନି ହେଲା ଘୃତଧାର ।
ବିପ୍ରକଣ୍ଠ ଦାସ ଚରଣକୁ ଆଶ
ଦୀନଦାସ ବୋଲେ ହାହ୍ୱକର ॥ ୯ ॥

୧୨—'ଗ' ପୋଥିରେ ଏହି ପଦଟି ନିମ୍ନଲିଖିତପ୍ରକାର ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

"ମଦନ ଗଞ୍ଜାଇ ବିବେକ ହଜାଇ
ବେଣୁଧ୍ୱନି ଶୁଣିଣ ଉଚ୍ଛାଟ ।
ଅତିବକ୍ରତରେ ମୋତେ ଡକାଇଲା
ଭେଟାଉ ସ୍ନେହେ ସେ ନନ୍ଦସୁତ"

ନବମ ପୋଈ

ତୋର ରୂପଧ୍ୟାୟି ବସିଛୁ ମାଧୋଇ(୧) !
ପାଦଚନ୍ଦ୍ର ଧୂଳି ବୋଲି ହୋଇ ।
ମୋହନଲଗାଇ ବାଉଳ(୨) କରାଇ
ଯେବେ ହରି ଭଲକର ଯାଇ ॥ ୧ ॥

କହୁଲୁ(୩) ସଜନି ! ଯିବଇଂ ରଜନୀ
କେମନ୍ତେ ଚାହିଂବି ତାଙ୍କ ମୁଖ ।
କି କହିବେ ମୋତେ ଜାଣିମି କେମନ୍ତେ
ସପନେ ହେଂ କାହିଂ ଋତ ସୁଖ ॥ ୨ ॥

ଧଉର୍ଯ୍ୟ(୪) ହରାଇ ଛନ ଛନ ହୋଇ
ଶୁଣିଲି କାହାଣୀ ପାଶୋରବି ।
ଗୁଆଂର ଯୁବତୀ ବୋଲଣ ଶ୍ରୀପତି
ବିମୁଖ ହେଲେ ମୁଂ କି କରିବି ॥ ୩ ॥

୧—କହ୍ନାଇଂ (କ ଓ ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

୨—ବାଳୁତ କହଇ (ଗ ପୋଥିପାଠ) ।

୩—'ଗ' ପୋଥିପାଠରେ ଏ ପଦର ପାଠ ଭିନ୍ନ ।

"କହିଲି ସଜନି ଯିବଇଂ ରଜନୀ
କେମନ୍ତେ ଚାହିଂବି କାହା ମୁଖ ।
କି କହିବ ତୋତେ ଜାଣିମି କେମନ୍ତେ
ସ୍ୱପନେ ହେଂ ନାହିଂ ନାହିଂ ସୁଖ ॥"

୪—"......ଛନ୍ନ ହେବ ଚାହିଂ......" (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

"......ବିବେକ ହଜାଇ,
ଶୁଣିମାର କଥା ପାଶୋରବି । (ଗ ପୋଥି ପାଠ) ।

ଅଭିସାର କରି ସଖୀରେ ପଶୁଛି
(୫)ଲଜଭୟକାମ କ୍ରୋଧ ଘେନି ।
(୬)ଖଣ୍ଡେ ଦୂରଯାଇ ପାଦ ନଚଳଇ
ଗୋବିନ୍ଦ ସନ୍ନିଧେ ମିଳିବେନି ॥ ୪ ॥

ଯେ ଘୋର ରଜନୀ କୁଳଭୂଆସୁଣୀ
ଗୋଷ୍ଠ ଗଉଡ଼ର ପାଦେ(୭) ଆସ ।
ଲଜଭୟ ତେଜି କୁଞ୍ଜକଣ୍ଟାମାଡ଼ି
ଘରବର ତେଜି ବନେ ପଶି ॥ ୫ ॥

ମାନଭର ହୋଇ ବଦନ ଲମ୍ବାଇ(୮)
(୯)ଶୁଣି ଶଶିମୁଖୀ ପୋତିମଥା ।
ଛୁଡ଼ି ଭୂ ଛଇଳ ସଖୀକି ସମ୍ଭାଳ
ତୋହର ବିରହେ ଗରୁ ବ୍ୟଥା ॥ ୬ ॥

୫—'ଲଜ ଭୟ କାମ ଖେଦ ହୋଇ' (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

୬—'ଖଣ୍ଡେଧୂରେ ରହି' (କ ଓ ଖ ପୋଥିପାଠ) ।

୭—ପାଶେ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ; କିନ୍ତୁ 'କ' ପୋଥିପାଠ ଭିନ୍ନ—
"ଏ ଘୋର ରଜନୀ କୁଡ଼ୁକ (?) ଭୂଆସୁଣୀ
ଗୋଷ୍ଠ ଗହଡ଼ର ପାପ ଆସେ ।
....
..................ବନେ ପଶେ ।"

୮—ବଦନ କମ୍ପାଇ (କ ପୋଥି ପାଠ) । ୯—ପୁଣି (କ ପୋଥିପାଠ) ।

ଦୁଇମନ ମିଶୁ ଅମିୟୁ ବରଷୁ
(୧୦)ପ୍ରେତେ କହୁଣ ସେ ସହଚରୀ ।
ବେଗେ କୋଳକରି କୁଞ୍ଜଗୃହେ ମିଳି
କୁସୁମ ଶେଯ୍ୟାରେ ବଜେକରି ॥ ୭ ॥
କନକ ମର୍କତ ଘଟନେ କି ଜଡ଼ିତ(୧୧)
ଗଙ୍ଗା-ସାଗର କି ମିଶାମିଶି ।
ବେନି ମନଚାପ ଯେକଣ କନ୍ଦର୍ପ
(୧୨)ପଳାବନ୍ତେ ମନସୁଖେ ରସି ॥ ୮ ॥
(୧୩)କୁଚରେ କଜ୍ଜଳ କମଳେ ଭ୍ରମର
ବେନି ଅଙ୍ଗ ପ୍ରେମେ ନବଢ଼ରେ ।
ବପ୍ର କଣ୍ଠଦାମ ଭଜେ ପୀତବାସ(୧୪)
ଧ୍ୟାନଦାସ ସେବେ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୯ ॥

୧୦—ପ୍ରେତେ କହୁଅଛୁ ସହଚରୀ (କ ପୋଥିପାଠ) ।
ପ୍ରେତେ କହି ପରସରେ ଚଳି (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।
୧୧—ଉଦତ (ଖ ପୋଥିପାଠ) ।
୧୨—'ପଳାନ୍ତେ ନାନା ସୁଖରେ ରସି'.(ଗ ପୋଥି ପାଠ) ।
୧୩—'କ' ଓ 'ଗ' ପୋଥିପାଠ ଭିନ୍ନ ।
'ପାହୁଡ଼େ କଲସୁ କମଳ ଭ୍ରମର
ବେନି ଅଙ୍ଗ କଏ ନବଢ଼ରେ' (ଗ ପୋଥିପାଠ) ।
'ଗଣ୍ଡେର କମଳ ଭ୍ରମରେ କମଳ
ବେନି ଅଙ୍ଗ ଶୋଭି ନବଢ଼ରେ' ॥ (କ ପୋଥି ପାଠ)
୧୪—...'ଚରଣକୁ ଆସ' (ଗ ପୋଥିପାଠ) ।

ପରିଶିଷ୍ଟ

('କ' ପୋଥିରେ ଥିବା ଅଧିକ ଅଂଶ)

ପ୍ରଥମ ଯୋଣ୍ଡ—ଗୀତ ।

ରାଗ—ଦକ୍ଷିଣ-ଭୈରବ ।

ନବ ପଲ୍ଲବ ଚରୁଫଳ ଭରେ
ଶାଖା ଅବନୀ ଶୋଭିତ ଅବଲମ୍ବେ ।
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକୁଳ କୁସୁମକୁଳ
ମଧୁକର ମୁଖ ପରାଗେ ॥

ଧୂସର ମନୋରମେ ସେ ।
ଦେଖ ଦେଖ ଗୋ ସରସ ବସନ୍ତ ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ସଧୀରେ ମଳୟାକୁଳ ଶୁକପିକଶାରୀ ନାନା ପକ୍ଷୀ ବନେ ସେ ।

ଦ୍ରବଣ ନୀରସ ଦ୍ରୁମ ମକରନ୍ଦେ ହୋଇଛି···
ମେନ୍ଧମାକର ବନେ ।
ବହଳ ଯମୁନାଜଳ ପରିମଳ ନୀପବଟ ସନ୍ନିକଟ ବେଳେ ସେ ॥

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ପୋଣ

—ଗୀତ—

ବୃଷଭାନୁ ରାଜ ଜେମା ସଖୀସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ
ଗମନ ଯମୁନା ପୁଳିନ ଅବଗାହେ ।
ପୁଷ୍ପ ଘେନି ଏକେ ଏକେ କଳ୍ପତୁକେ
ବନେ ବିହରନ୍ତ ମନମଥ ମୋହେ ସେ
କି ସଖିଗୋ; କେତକୀ କୋରକ-ଅନୁପ୍ରାପ୍ତେ ।

କି ସୁଖ କନ୍ଦର୍ପ ଲଭି ନାଗେଶ୍ୱର
ଦେଖ କନକବର୍ଣ୍ଣ ଏ କାମ ଶୋହେ ହେ
ମଲ୍ଲୀକଳି ପରେ ଅଳିଧ୍ୱନି କରେ
କାମ କି ବିଜୟେ କଏ ଶଙ୍ଖପୁରେ ।
ଚମ୍ପକ ବିଶିଖ ଶର ବକୁଳ ଚୂତମୁକୁଳ ଭ୍ରମର
ଭ୍ରମର କି କଏ ତାଳେ ସେ ॥

ତୃତୀୟ ପୋଣ

—ଗୀତ—

ମଧୁର ଉତ୍ତର ଧୀରେ ନଟବର ଶୁଣି
ଅଥିର କନ୍ଦର୍ପ ଶରତାପେ ।
ପୁଲକିତ କଳେବର ସ୍ୱେଦଜଳେ
ଚତୁ ଚରଳିତ ଅଧୀରେ ଦେହ କମ୍ପେ ସେ ।

ଦେଖ ଦେଖ ଗୋ; ଅତି ମନୋହର ଏ କାନନ
ଅପୂର୍ବମଦନ ଯୁବା ମୁନିମନ ଧୈର୍ଯ୍ୟଲେଖ,
ଧଇର୍ଯ୍ୟ ଧରିବ କେଉଁ ଯୁବା ସେ ॥
ମଦନ କେଳୀମନ୍ଦିର ମଞ୍ଜୁତର କୁଞ୍ଜ
ସୁଖପିଞ୍ଜ ଶୀତଳ ପବନ ।
ପଞ୍ଚପୁଷ୍ପବାଣ ଭେଦିବ ଚିତ୍ତଖେଦ
ବଳେ ଦହଇ ବିବେକ ବୁଦ୍ଧିମନ ସେ ॥

—— * ——

ଚତୁର୍ଥ ପୋଇ

—ଗୀତ—

କାଳନ୍ଦୀରୁ କାଳୀଦଳି ତପଭଳ (?)
ବାରି ସୁଧା କଲି ବିଷ ଲେଖି (?)
ବାସବ ବିବାଦେ ଗିରି ତୋଳିଲି ମୁଁ
କରେ ଧରି ଗୋପସମ୍ପଦ ରଖିଅଛୁ ସେ ।
କି ସଖିଗୋ; ବାଳେକ ବୋଲି ମନେ ଘେନୁ ।
ଘୋଟିଥିଲି ଦାବାନଳ ରଖି ଗୋପବାଳ
ଅନଳଜାଳ ଭକ୍ଷିଲି ଏହିବନ୍ଧୁ ସେ ॥
ପୂତନା ଶକଟା ବକାତୃଣା ଷଣ୍ଢା
କେଶୀ କି ମାରି ଗୋ କୁଳ ରଖି ।
ଧଇର୍ଯ୍ୟ ବିବେକ ତେଜ ତୋର ହିବେ
ମନମଜ୍ଜି ଗଲା ତୋତେ ଦେଖି ସେ ॥

ପଞ୍ଚମ ପୋଛ

—ଗୀତ—

ପଦ୍ମଯେହ୍ନେ ଭୃଙ୍ଗ ଭୋଗ୍ୟ ତୋର ଯୋଗ୍ୟ
ବନ୍ଧ ଘଟଣ କରୁଛୁ ତୋତେ ମୋତେ ।
ଅନେକ ନାଗରୀନାରୀ ଚିତ୍ତହର
ରଖି ନପାରିବେ ଗୋପେଛନ୍ତ ଯେତେ ॥
ସଖି ଗୋ; ଶୁଣୁଂବା ମାଧବେ ମନ ମୋହୁ ।
ତୋରପଦ୍ମପାଦ ଯୁଗ ଭୃଙ୍ଗ•ହେଲ ବନ୍ଧ ଆଜ ଯିବ କାହୁଁ ॥
ଗ୍ରସନ୍ତେ ମଦନ ଜଳେ ତୋର କୂଳେ—
ଲାଗନ୍ତେ ଗଣ୍ଡକୁ ପେଲ ଦେଇ ।
ଶର୍ମ ପରିପୂର ଭକ୍ତି ଘୋର
ତୋରେ ଶରଣ ପଶିଅଛୁ ଯେହୁ ॥

—୦—

ଷଷ୍ଠ ପୋଛ

—ଗୀତ—

ବେଣୁଛିଦ୍ରେ ଭୃଙ୍ଗରନ୍ଧ୍ରେ ମନ୍ଦ୍ରେ
ନାଦ କରଇ ପବନ ଭେଦଗତେ ।
ମଦନଶରରେ ହତସମରେ ମୋହଇ—
ଚିତ୍ତ ସ୍ତବକତେଣ ତନୁ ପୁଲକତେ ସେ ।
ତତକ୍ଷଣେ; ମନସିଜ ମନ୍ତ୍ରେ ଛେଦ ବେଣୁ ।
ଏକପବ ଏକଗଣ୍ଠି ସେଇଂ ଗୋଷ୍ଠିରନ୍ଧ୍ରେ
ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରରେ ବାଏ କାହ୍ନୁ ॥

ଅଧର ମଧୁର ସ୍ୱର ସଞ୍ଚରେ
ଶୁଣି ଜଡ଼ତ ହୋଏ ଏକା ମନୁ ।
ପାଷାଣ ତରଳ ବହେ ଜୀବମୋହେ
ନଦୀ ସ୍ଥଗିତ ତୃଣମୁଖେ ଧେନୁ ॥

—*—

ସପ୍ତମ ପୋଲ

—ଗୀତ—

କହେ ରାଧା ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ଏକାଦେଖି ଯଞ୍ଜାଳ କଲ କାହ୍ନୁ ।
ଚାଲ ନେଲ ମୋତିମାଳୀ ସତ୍ୟକରି ଉତ୍ତ ମାଗଇ
ଶୁଣି ମୋ କର୍ମେତନୁ ସେ ।

କସଖି ଗୋ; ନିବଶ କରଇ ମୁହିଂ ।
ଅନେକ ବନସ୍ପୁ ମୋତେ ଲୁଚୁଯେତେ କହିଲେ
ପାଷାଣକଲ ଦେହ୍ନ ଗୋ ।

ଧରି ମୋର ବେନି ପାଦ ହୋଇଲେସେ ଗଦଗଦ
ଅଇଲ ପଳାଇ ମନଖେଦେ ।
ମୋହରେ ବନସ୍ପୀ ହୋଇ ବେଣୁବାଇ
ଶୁଣି ମଦନ ଲଗିଲ ଏବେ ହାଦେ ॥

—*—

ଅଷ୍ଟମ ପୋଲ

—ଗୀତ—

ସଜନୀ କାରଣ ଶୁଣି ବରହେ ମୁଖ ମାଡ଼ଣ
ଭୂମିଶଯ୍ୟନ କଲ ମୁଖମାଡ଼ ।
ବଷାଦ କୁହ ତୁ ସଖି ପ୍ରାଣଥାଅ ରଖି
ଗୋବନ୍ଦଙ୍କୁ ଆଣିଦେବ ଲେଡ଼ ।
ଏରେଗୋ; ମାଧବ ସନ୍ନିଧେ ଚଳ ଦୂଖ ।
ମୀପଚକ୍ରୁତଳେ ଯାଇ ପଶୁରଇ
ବେଶ ବରସର ଆନଆନ ଗତ ସେ ।
ଶୋଣିତ ଏ ପୀତାମ୍ବର ବରସ କମ୍ପା ଅଧର
ମଧୁର ବଧୁର ଧୂଳୀ ଅଙ୍ଗ ।
ବଚଳାତ ତାକୁଚୂଳ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହେ
କେବଣ କାରଣେ ଘଲେ ରଙ୍ଗ ।

—✳—

ନବମ ପୋଲ

—ଗୀତ—

ଘୃତେକ ଗଗନ ମୀର ନିର୍ଦ୍ଧନ ଧନ ପାଇଲେ
ହରଷ ଯେମନ୍ତ ହୋଏ ମତ ।
ତେସନ ଗୋବନ୍ଦ ଶୁଣି କାମଶ୍ରେଣୀ
ବେଗକରି ଯେନଅାସ କୁନ୍ଦଦନ୍ତୀ ସେ ।

କିସଖି ଗୋ; ବିଳମ୍ବ ହୋଇଲେ କାର୍ଯ୍ୟନାଶ
ସୁବେଶ ହୋଇଣ ବେଣ ନବୀନ ଶେଷନିଶି
ସଜନୀ ଘେନି ପ୍ରବେଶ ସେ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ଆଦେଶଯେ ଘେନି ସୀମନ୍ତ
ହରଷେ ବେଗେ ମିଳିଲ ରାଧାପାଶ ।
ମାଧବ ଚରିତ କହି ଶୁଣିରାଧା ମନେହରଷ—
ହୋଇଣ ହୋଏ ସୁବେଶ ସେ ॥